

**XVI GEWONE ALGEMENE VERGADERING VAN DE BISSCHOPPENSYNODE
Eerste Zitting
(4-29 oktober 2023)**

Samenvatting

EEN SYNODALE KERK OP ZENDING

**28 oktober 2023
(12.00 uur)**

INLEIDING

Beste zusters, beste broeders,

“Wij allen zijn in de kracht van een en dezelfde Geest door de doop één enkel lichaam geworden” (1 Kor. 12, 13). Dat is de ervaring, vol vreugde en dankbaarheid, die wij hebben gehad in deze Eerste Zitting van de Synodevergadering, gehouden van 4 tot 28 oktober 2023 over het thema “Voor een synodale Kerk. Gemeenschap, deelname, zending”. Door de gemeenschappelijke genade van het doopsel hebben wij samen met één hart en één ziel, hoewel in de verscheidenheid van herkomst, taal en cultuur, kunnen leven. Als een koor hebben wij in de verscheidenheid van stemmen en de eenheid van geest trachten te zingen. De Heilige Geest heeft het ons geschonken de harmonie te ervaren die Hij alleen tot stand weet te brengen: het is een gave en een getuigenis in een verscheurde en verdeelde wereld.

Onze Vergadering heeft plaatsgevonden, terwijl in de wereld oude en nieuwe oorlogen razen met het absurde drama van ontelbare slachtoffers. De kreet van de armen, van wie gedwongen is te migreren, van wie geweld ondergaat of van de verwoestende gevolgen van de klimaatveranderingen te lijden heeft, heeft onder ons weerklonken niet alleen via de communicatiemiddelen, maar ook door de stem van velen die met hun gezinnen en hun volken bij deze tragische gebeurtenissen zijn betrokken. Wij hebben allen op elk ogenblik in ons hart en in ons gebed gedragen, waarbij wij ons afvroegen op welke wijze onze Kerken wegen van verzoeningen, hoop, gerechtigheid en vrede kunnen bevorderen.

Onze ontmoeting heeft plaatsgevonden in Rome, rond de opvolger van Petrus, die ons in het geloof bevestigd heeft en ons ertoe aangezet heeft om stoutmoedig in de zending te zijn. Het is een genade geweest de weg van deze dagen te beginnen met een oecumenische wake, waarbij wij bij het graf van Petrus de hoofden en de vertegenwoordigers van de andere christelijke godsdiensten samen met de paus hebben zien bidden: de eenheid gist in stilte binnen de Heilige Kerk van God; wij zien het met onze ogen en vol vreugde getuigen wij voor u hiervan: “Hoe schoon en weldadig is eendracht onder de broeders” (Ps. 133, 1).

Op verlangen van de Heilige Vader heeft de Vergadering andere leden van het Volk van God zich zien verzamelen rond de bisschoppen. De bisschoppen, onder elkaar en met de bisschop van Rome verenigd, hebben de Kerk laten zien als gemeenschap van Kerken. Leken, Godgewijden, diakens en priesters zijn met de bisschoppen getuige geweest van een proces dat heel de Kerk en allen in de Kerk erbij wil betrekken. Zij hebben eraan herinnerd dat de Vergadering niet een geïsoleerde gebeurtenis is, maar een integrerend onderdeel en een noodzakelijke stap in het synodale proces is. In de veelheid van de interventies en de veelvuldigheid van posities heeft de ervaring van een Kerk weerklonken die de stijl van synodaliteit aan het leren en de meest geschikte vormen om deze te verwezenlijken aan het zoeken is.

Meer dan twee jaar geleden zijn wij de weg begonnen die ons tot deze sessie heeft gebracht. Na de opening van het synodale proces, die heeft plaatsgevonden op 9 oktober 2021, hebben alle Kerken, hoewel in een verschillend tempo, zich ingezet voor een proces van luisteren dat diocesane, nationale en continentale fases heeft gekend, waarvan de resultaten zijn samengevloeid in de respectievelijke documenten. Met deze sessie is de fase geopend waarin de hele Kerk de vruchten ontvangt van deze raadpleging om in gebed en dialoog de wegen te onderscheiden die de Geest ons vraagt te gaan. Deze fase zal tot oktober 2024 duren, wanneer de Tweede Zitting van de Vergadering haar eigen werk zal beëindigen en het aan de Heilige Vader zal aanbieden.

De hele weg, die wortelt in de Traditie van de Kerk, ontwikkelt zich in het licht van de leer van het Concilie. Het Tweede Vaticaans Concilie is immers als een graankorrel geweest die in het veld van de wereld en de Kerk is gezaaid. Het dagelijkse leven van de gelovigen, de ervaring van de Kerken in ieder volk en iedere cultuur, de veelvuldige getuigenissen van heiligheid, de reflectie van de theologen zijn het terrein geweest waarop het ontkiemd en gegroeid is. De Synode 2021-2024 blijft putten uit de energie van die graankorrel en de mogelijkheden ervan ontwikkelen. De synodale weg brengt ten uitvoer hetgeen het Concilie heeft geleerd over de Kerk als mysterie en Volk van God, dat tot heiligheid is geroepen. Het schat de bijdrage van alle gedoopten in de verscheidenheid van hun roeping op haar juiste waarde tot een beter begrip en het in praktijk brengen van het evangelie. In deze zin is het een ware daad van een verdere receptie van het Concilie, die de inspiratie ervan verlengt en de profetische kracht ervan weer doet opleven.

Na een maand werken roept de Heer ons op terug te keren naar onze Kerken om aan u allen de vruchten van ons werken over te brengen en samen onze weg voort te zetten. Hier in Rome waren wij alleen maar met enkelen, maar de zin van het synodale traject, zoals dat door de Heilige Vader is verordend, is alle gedoopten erbij te betrekken. Wij verlangen vurig dat dit gebeurt en wij willen ons ervoor inzetten het mogelijk te maken. In deze *Samenvattende rapportage* hebben wij de belangrijkste elementen bij elkaar gebracht die naar voren zijn gekomen in de dialoog, het gebed en de ontmoeting die deze dagen hebben gekenmerkt. Onze persoonlijke verhalen zullen deze samenvatting verrijken met de toon van een beleefde ervaring, die geen enkele bladzijde kan vervangen. Zo zullen wij voor u kunnen getuigen hoe rijk de ogenblikken van stilte en luisteren, van samen delen en gebed zijn geweest. Wij zullen ook met u delen dat het niet gemakkelijk is naar andere ideeën te luisteren zonder onmiddellijk te bezwijken voor de verleiding om te discussiëren; de eigen bijdrage aan te bieden als een geschenk voor de ander en niet als een absolute zekerheid. De genade van de Heer heeft ons er echter toe gebracht het te doen ondanks onze beperkingen en dat is voor ons een ware ervaring van synodaliteit geweest. Door deze in praktijk te brengen hebben wij haar beter begrepen en hebben wij de waarde ervan beseft.

Wij hebben immers begrepen dat samen op weg zijn als gedoopten in de verscheidenheid van de charisma's, de roepingen, de ambten niet alleen voor onze gemeenschappen van belang is, maar ook voor de wereld. Evangelische

broederschap is immers als een lamp die niet onder de korenmaat gezet moet worden, maar op de standaard, zodat ze licht geeft in heel het huis (vgl. Mat. 5, 15). De wereld heeft vandaag meer dan ooit behoefte aan dit getuigenis. Als leerlingen van Jezus mogen wij ons niet onttrekken aan de taak aan een gewonde mensheid de liefde en de tederheid van God te tonen en over te brengen.

De werkzaamheden van deze Sessie hebben plaatsgevonden, de schets volgend die wordt geboden door het *Instrumentum laboris* dat ons uitnodigde om na te denken over de kenmerkende tekenen van een synodale Kerk en de dynamiek van gemeenschap, zending en deelname die in haar leven. De discussie over de voorgestelde vragen heeft de deugdelijkheid van de globale opzet van de schets bevestigd. Wij konden ingaan op de waarde van de kwesties, de thema's die verdieping nodig hebben, hebben we kunnen identificeren en een eerste kern van voorstellen naar voren kunnen brengen. In het licht van de gezette stappen herneemt of herhaalt de *Samenvattende rapportage* niet de inhoud van het *Instrumentum laboris*, maar brengt opnieuw naar voren hetgeen van prioritair belang wordt geacht. Het is op geen enkele wijze een slotdocument, maar een instrument ten dienste van de onderscheiding die nog zal moeten doorgaan.

De tekst is opgebouwd in drie delen. Het eerste deel schetst "*Het gezicht van de synodale Kerk*" en presenteert de theologische beginselen die de synodaliteit belichten en een basis geven. Hier verschijnt de stijl van synodaliteit als een wijze van handelen en werken in het geloof dat voortkomt uit de beschouwing van de Drie-eenheid en de eenheid en verscheidenheid op hun waarde schat als kerkelijke rijkdom. Het tweede deel met de titel "*Allen leerlingen, allen missionarissen*" gaat over al degenen die betrokken zijn bij het leven en de zending van de Kerk en hun relaties. In dit deel presenteert de synodaliteit zich hoofdzakelijk als een gezamenlijke weg van het Volk van God en een dialoog, rijk aan charisma's en diensten ten behoeve van de komst van het Rijk. Het derde deel heeft als titel "*Banden smeden, gemeenschap opbouwen*". Hier verschijnt de synodaliteit hoofdzakelijk als een geheel van processen en een netwerk van organen die de uitwisseling tussen de Kerken en de dialoog met de wereld mogelijk maken.

In elk van de drie delen verzamelt ieder hoofdstuk de *punten van overeenstemming*, de *kwesties die behandeld moeten worden* en de *voorstellen* die uit de dialoog naar voren zijn gekomen. De *punten van overeenstemming* identificeren de vaste punten waarop de reflectie zich kan richten: zij zijn als een kaart die het mogelijk maakt ons op de weg te oriënteren en niet te verdwalen. De *kwesties die besproken moeten worden*, verzamelen de punten waarvan wij hebben erkend dat het noodzakelijk is deze theologisch, pastoraal en canoniek uit te diepen: het zijn als het ware kruispunten waar men moet stoppen om beter te begrijpen welke richting gevolgd moet worden. De *voorstellen* geven daarentegen de sporen aan die gevolgd moeten worden: sommige worden gesuggereerd, andere aanbevolen, weer andere met meer kracht en vastberadenheid verlangd.

De komende maanden zullen de bisschoppenconferenties en de hiërarchische structuren van de oosterse katholieke Kerken als verbinding tussen de lokale Kerken

en het Algemeen Secretariaat van de Synode een belangrijke rol spelen voor het ontwikkelen van de reflectie. Uitgaande van de bereikte punten van overeenstemming worden zij opgeroepen om zich te concentreren op de meest belangrijke en dringende kwesties en daarbij een theologische uitdieping ervan te bevorderen en op de canonieke implicaties ervan te wijzen.

Wij dragen in ons hart de wens, ondersteund door de hoop, dat het klimaat van wederzijds luisteren en oprechte dialoog dat wij hebben ervaren in de dagen van gemeenschappelijk werk in Rome, uitstraalt naar onze gemeenschappen en naar heel de wereld ten dienste van de groei van het goede zaad van het Rijk Gods.

DEEL I - HET GEZICHT VAN DE SYNODALE KERK

1. DE SYNODALITEIT: ERVARING EN BEGRIP

Punten van overeenstemming

a) Wij hebben de uitnodiging aangenomen om met een nieuw bewustzijn de synodale dimensie van de Kerk te erkennen. In het Nieuwe Testament en in de Kerk van het begin zijn er synodale praktijken aangetoond. Vervolgens hebben deze synodale praktijken bijzondere historische vormen in de verschillende Kerken en christelijke tradities aangenomen. Het Tweede Vaticaans Concilie heeft ze “aangepast” en paus Franciscus moedigt de Kerk aan om ze nog meer te vernieuwen. In dit proces heeft ook de Synode 2021-2024 een plaats. Hierdoor heeft het heilige Volk van God ontdekt dat een synodale wijze van bidden, luisteren en spreken, geworteld in het Woord van God en vervlochten met ogenblikken van vreugdevolle en soms ook moeizame ontmoeting, leidt tot een dieper bewustzijn dat wij allen broeders en zusters zijn in Christus. Een onschatbare vrucht is het gegroeide bewustzijn van onze identiteit als Volk trouw aan God, waarbinnen ieder de drager is van een uit het doopsel voortvloeiende waardigheid en een geroepen zijn tot medeverantwoordelijkheid voor de gemeenschappelijke zending van evangelisatie.

b) Dit proces heeft onze ervaring van en verlangen naar een Kerk vernieuwd die huis en familie van God is. Juist met deze ervaring en dit verlangen naar een Kerk die de mensen meer nabij, minder bureaucratisch en meer relationeel is, worden de termen “synodaliteit” en “synodaal” verbonden door er een eerste begrip van te verschaffen dat nog beter gepreciseerd dient te worden. Het is de Kerk die de jongeren reeds in 2018 ter gelegenheid van de aan hen gewijde Synode wensten.

c) De wijze zelf waarop de Vergadering heeft plaatsgehad, te beginnen bij de opstelling van de personen die in kleine groepen rond ronde tafels in de aula Paulus VI zaten, vergelijkbaar met het Bijbelse beeld van het bruiloftsmaal (Op. 19, 9), is emblematisch voor een synodale Kerk en beeld van de eucharistie, bron en hoogtepunt van de synodaliteit, met het Woord van God in het middelpunt. Hierbinnen kunnen culturen, talen, rituelen, wijzen van denken en verschillende werkelijkheden zich samen en vruchtbaar inzetten voor een oprecht zoeken onder leiding van de Geest.

d) Te midden van ons waren broeders en zusters aanwezig uit volken die het slachtoffer zijn van oorlog, marteling, vervolging en honger. De toestand van deze volken, waarvoor het vaak onmogelijk is geweest deel te nemen aan het synodale proces, is onderwerp geweest van onze uitwisselingen en ons gebed en heeft daardoor ons gevoel van gemeenschap met hen en onze vastberadenheid om bewerkers van de vrede te zijn gevoed.

e) De Vergadering heeft veelvuldig gesproken over hoop, genezing, verzoening en herstel van vertrouwen onder de vele gaven die de Geest heeft uitgestort over de

Kerk gedurende dit synodale proces. Het zich openstellen voor het luisteren naar en het begeleiden van allen, met inbegrip van hen die in de Kerk zijn misbruikt en gekwetst zijn, hebben velen die zich lang onzichtbaar hebben gevoeld, zichtbaar gemaakt. Wij hebben nog een lange weg te gaan naar verzoening en gerechtigheid, een weg die vereist de structurele omstandigheden onder ogen te zien die dergelijke misbruiken hebben toegestaan, en concrete daden van berouw te stellen.

f) Wij weten dat “synodaliteit” een term is die veel leden van het Volk van God onbekend is en die bij sommigen verwarring en bezorgdheid opwekt. Er is onder andere de angst dat de leer van de Kerk wordt veranderd door ons te verwijderen van het apostolische geloof van onze vaders en de verwachtingen teleurstelt van hen die ook vandaag honger en dorst naar God. Wij zijn er echter van overtuigd dat de synodaliteit een uitdrukking is van de dynamiek van de levende Traditie.

g) Zonder de waarde van de representatieve democratie te onderschatten geeft paus Franciscus een antwoord op de bezorgdheid van sommigen dat de synode een overlegorgaan kan worden waar een meerderheid van stemmen geldt zonder een kerkelijk en spiritueel karakter waardoor de hiërarchische natuur van de Kerk in gevaar gebracht zou worden. Sommigen vrezen dat zij gedwongen worden te veranderen; anderen vrezen dat niets zal veranderen en dat er te weinig moed zal zijn om zich te bewegen op het ritme van de levende Traditie. Sommige vormen van verwarring en verzet verbergen ook de angst om de macht en de voorrechten die eruit voortkomen, te verliezen. In ieder geval wijzen in alle culturele contexten de termen “synodaal” en “synodaliteit” op een wijze van Kerk zijn die de onderverdeling gemeenschap, zending en deelname kennen. Een voorbeeld hiervan is de bisschoppenconferentie van Amazonië (CEAMA), vrucht van het missionaire synodale proces van die streek.

h) Men kan synodaliteit verstaan als christenen op weg met Christus naar het Rijk samen met heel de mensheid. Gericht als zij is op de zending, brengt het met zich mee: het bijeenkomen op de verschillende niveaus van het kerkelijk leven, het wederzijds luisteren, de dialoog, de gemeenschappelijke onderscheiding, het scheppen van overeenstemming als uitdrukking dat Christus zich in de Geest present stelt en het nemen van een beslissing in een gedifferentieerde medeverantwoordelijkheid.

i) Door ervaring en ontmoeting zijn wij samengegroeid in dit bewustzijn. Kortom, vanaf de eerste dagen blijkt de Vergadering door twee overtuigingen vorm te hebben gekregen: de eerste is dat de ervaring die wij in deze jaren hebben gedeeld, authentiek christelijk is en in heel haar rijkdom en diepgang dient te worden ontvangen; de tweede is dat de termen “synodaal” en “synodaliteit” een nauwkeurigere toelichting vereisen van de betekenisniveaus ervan in de verschillende culturen. Er is een wezenlijke overeenstemming naar voren gekomen over het feit dat met de noodzakelijke verhelderingen, het synodale perspectief de toekomst van de Kerk is.

De kwesties die behandeld moeten worden gezien

j) Uitgaande van de reflectie die reeds heeft plaatsgevonden, is het noodzakelijk de betekenis van synodaliteit op verschillende niveaus toe te lichten, van het pastorale tot het theologische en canonieke gebruik, waarbij het risico wordt afgewend dat het te vaag of algemeen klinkt of dat het een voorbijgaande mode lijkt. Op dezelfde wijze acht men het noodzakelijk de relatie tussen synodaliteit en gemeenschap, evenals die tussen synodaliteit en collegialiteit te verhelderen.

k) Er is het verlangen naar voren gekomen de verschillen in de praktijk en het begrip van synodaliteit tussen de traditie van het christelijke Oosten en de Latijnse traditie ook in het aan de gang zijnde synodale proces tot hun recht te laten komen door de ontmoeting tussen beide te bevorderen.

l) In het bijzonder dient men de vele uitdrukkingen van het synodale leven in culturele contexten waarin de mensen gewoon zijn als gemeenschap samen op weg te zijn, naar voren te laten komen. In deze lijn kan men stellen dat de synodale praktijk deel uitmaakt van het profetische antwoord van de Kerk op een individualisme dat zich in zichzelf keert, op een populisme dat verdeelt en op een homogeniserende en nivellerende globalisering. Het lost deze problemen niet op, maar verschaft wel een alternatieve manier van zijn en handelen vol hoop die een veelheid aan perspectieven integreert en die verder onderzocht en belicht moet worden.

Voorstellen

m) De rijkdom en de diepgang van de beleefde ervaring leiden ertoe de uitbreiding van het aantal personen dat betrokken is bij de synodale wegen, aan te wijzen als datgene wat voorrang heeft. Hierbij zullen de tot nu toe naar voren gekomen belemmeringen voor deelname, evenals het gevoel van wantrouwen en vrees die sommigen koesteren, moeten worden overwonnen.

n) Het is noodzakelijk gedurende het komende jaar manieren te vinden voor een actievere betrokkenheid van diakens, priesters en bisschoppen bij het synodale proces. Een synodale Kerk kan niet zonder hun stem, hun ervaring en hun bijdrage. Wij moeten de redenen begrijpen van de weerstand van sommigen van hen tegen de synodaliteit.

o) Ten slotte is met kracht de noodzaak naar voren gekomen dat de synodale cultuur meer intergenerationeel wordt met ruimtes die het de jongeren mogelijk maken vrij met hun families, hun leeftijdgenoten en hun herders ook via digitale kanalen te spreken.

p) Er wordt voorgesteld, wanneer de gelegenheid zich voordoet, het theologische werk van terminologische en theoretische uitdieping vóór de tweede zitting van de Vergadering te bevorderen door gebruik te maken van het rijke erfgoed van de studies die gevolgd zijn op het Tweede Vaticaans Concilie, en in het bijzonder van de documenten van de Internationale Theologencommissie over *De synodaliteit in het*

leven en de zending van de Kerk (2018) en de *Sensus fidei in het leven van de Kerk* (2014).

q) De canonieke implicaties van het perspectief van de synodaliteit vragen om een overeenkomstige verheldering. Wat dit betreft, wordt met het oog op de tweede zitting van de Vergadering de instelling voorgesteld van een daartoe bestemde intercontinentale commissie van theologen en canonisten.

r) Het ogenblik lijkt gekomen voor een herziening van het *Wetboek van Canoniek Recht* en het *Wetboek van Canoniek Recht van de Oosterse Kerken*. Men adviseert derhalve met een voorbereidende studie starten.

2. VERZAMELD EN GEZONDEN DOOR DE DRIE-EENHEID

Punten van overeenstemming

a) Zoals het Tweede Vaticaans Concilie in herinnering brengt is de Kerk “het verenigde volk dat deelheeft aan de eenheid van Vader, Zoon en Heilige Geest” (LG 4). De Vader betreft ons door het zenden van de Zoon en de gave van de Geest bij een dynamiek van gemeenschap en zending die ons doet overgaan van het ik naar het wij en ons stelt ten dienste van de wereld. De synodaliteit vertaalt de trinitaire dynamiek waarmee God de mensheid tegemoet komt, in geestelijke houdingen en kerkelijke processen. Opdat dit gebeurt, is het nodig dat alle gedoopten zich ervoor inzetten de eigen roeping, het eigen charisma, het eigen dienstwerk in wederkerigheid uit te oefenen. Alleen zo zal de Kerk werkelijk een “gesprek” binnen zichzelf en met de wereld kunnen worden (vgl. *Ecclesiam suam*, 67) door in de stijl van Jezus zij aan zij met ieder menselijk wezen te gaan.

b) De synodale weg van de Kerk is vanaf het begin gericht op het Rijk dat zijn volledige vervulling zal hebben, wanneer God alles in allen zal zijn. Het getuigenis van de kerkelijke broederschap en de missionaire toewijding ten dienste van de laatsten zullen nooit het mysterie waarvan zij toch teken en instrument zijn, evenaren. De Kerk reflecteert niet over haar eigen synodale vormgeving om zichzelf te plaatsen in het middelpunt van de verkondiging, maar om beter de dienst aan de komst van het Rijk te vervullen, ook al is dat in haar constitutieve onvolmaaktheid.

c) De vernieuwing van de christelijke gemeenschap is alleen mogelijk, wanneer men het primaat van de genade erkent. Als de spirituele diepgang ontbreekt, blijft de synodaliteit een cosmetische vernieuwing. Datgene waartoe wij geroepen zijn, is echter niet alleen een elders gerijpte spirituele ervaring te vertalen in gemeenschappelijke processen, maar dieper te ervaren hoe broederlijke relaties de plaats en de vorm van een authentieke ontmoeting met God zijn. In die zin draagt het synodale perspectief, terwijl het put uit het rijke spirituele erfgoed van de Traditie, ertoe bij de vormen ervan te vernieuwen: een gebed dat openstaat voor de deelname, een onderscheiding die samen wordt beleefd, een missionaire energie die voortkomt uit het samen delen en uitstraalt als dienstbetoon

d) De conversatie in de Geest is een instrument dat, hoewel met zijn beperkingen, vruchtbaar blijkt om een authentiek luisteren toe te staan en om te onderscheiden wat de Geest tot de Kerken zegt. Het in praktijk brengen ervan heeft vreugde, verbazing en dankbaarheid opgewekt en is beleefd als een traject van vernieuwing dat de individuen, de groepen, de Kerk verandert. Het woord “conversatie” drukt iets meer uit dan de eenvoudige dialoog: het verweeft op een harmonieuze wijze denken en gevoel met elkaar en brengt een gedeelde vitale wereld voort. Daarom kan men zeggen dat in de conversatie de bekering op het spel staat. Het gaat om een antropologisch gegeven dat men terugvindt in verschillende volken en culturen die met elkaar verenigd worden door de praktijk van een solidair bijeenkomen om de voor de gemeenschap vitale kwesties te behandelen en hierover te beslissen. De genade brengt deze menselijke ervaring tot vervulling: converseren “in de Geest” betekent de ervaring van het samen delen beleven in het licht van het geloof en het zoeken naar de wil van God in een authentiek evangelische sfeer, waarbinnen de Heilige Geest zijn onmiskenbare stem doet horen.

e) Aangezien de synodaliteit gericht is op de zending, is het noodzakelijk dat de christelijke gemeenschappen de broederschap delen met mannen en vrouwen van andere godsdiensten, overtuigingen en culturen. Ze moeten, daarbij enerzijds het gevaar vermijden van op zichzelf betrokken zijn en van zelfbehoud en anderzijds van het verlies van eigen identiteit. De logica van de dialoog, van het van elkaar leren en samen op weg zijn moet de evangelische verkondiging en de dienst aan de armen, de zorg voor het gemeenschappelijke huis en het theologische onderzoek kenmerken en zo de pastorale stijl van de Kerk worden.

De kwesties die behandeld moeten worden

f) Om een echt luisteren naar de wil van de Vader te verwezenlijken, lijkt het noodzakelijk, theologisch gezien, de criteria van de kerkelijke onderscheiding uit te diepen, zodat het verwijzen naar de vrijheid en het nieuwe van de Geest op gepaste wijze wordt gecoördineerd met de gebeurtenis van Jezus Christus die “eens voor al” (Ef. 10, 10) heeft plaatsgevonden. Dat vereist vóór alles dat de relatie tussen luisteren naar het Woord van God, waarvan in de Schrift wordt getuigd, het aannemen van de Traditie en het leergezag van de Kerk en de profetische interpretatie van de tekenen van de tijd gepreciseerd wordt.

g) Hiervoor is het van fundamenteel belang antropologische en spirituele ideeën te bevorderen die in staat zijn de verstandelijke en gevoelsmatige dimensie van de geloofservaring te integreren en niet naast elkaar te zetten en daarbij ieder reductionisme en ieder dualisme tussen rede en gevoel te overwinnen.

h) Het is belangrijk te verhelderen hoe de conversatie in de Geest de bijdragen van het theologische denken en de mens- en geesteswetenschappen en de sociale wetenschappen ook kan integreren in het licht van andere modellen van kerkelijke onderscheiding die worden verwezenlijkt, daarbij de verdeling volgende van “zien”, oordelen, handelen” of de opsplitsing in de fases van “herkennen, interpreteren, kiezen”.

i) De bijdrage die de *lectio divina* en de verschillende oude en moderne spirituele tradities kunnen bieden voor de praktijk van de onderscheiding, dient ontwikkeld te worden. Het is immers passend de veelheid aan vormen en stijlen, methodes en criteria die de Geest in de loop der eeuwen aan de hand heeft gedaan en die deel uitmaken van het spirituele erfgoed van de Kerk, op hun waarde te schatten.

Voorstellen

j) Er wordt voorgesteld de conversatie in de Geest en andere vormen van onderscheiding in het leven van de Kerken te beproeven en aan te passen door ze al naar gelang de culturen en de contexten de rijkdom van de verschillende tradities op hun waarde te schatten. Gepaste vormen van begeleiding kunnen deze praktijk vergemakkelijken door de logica ervan te helpen aannemen nemen en eventueel verzet te overwinnen.

k) Iedere lokale Kerk dient zich te voorzien van geschikte en deskundige personen om processen van kerkelijke onderscheiding te faciliteren en te begeleiden.

l) Het is belangrijk dat de praktijk van onderscheiding ook op pastoraal gebied op een aan de context aangepaste wijze wordt gerealiseerd om de concreetheid van het kerkelijk leven te verhelleren. Deze zal het mogelijk maken beter de in de gemeenschap aanwezige charisma's te herkennen, met wijsheid taken en ambten toe te vertrouwen, in het licht van de Geest de pastorale wegen te bedenken door verder te gaan dan het eenvoudig plannen van activiteiten.

3. Binnentreden in een geloofsgemeenschap: de christelijke initiatie

Punten van overeenstemming

a) De christelijke initiatie is een route waardoor de Heer middels de dienst van de Kerk ons inleidt in het paasgeloof en ons invoegt in de trinitaire en kerkelijke gemeenschap. Deze route kent een veelbetekenende verscheidenheid aan vormen al naar gelang de leeftijd waarop zij wordt ondernomen, en de verschillende accenten, eigen aan de oosterse tradities en de westerse. Hiermee worden echter het luisteren naar het Woord en de bekering van leven, de liturgische viering en de invoeging in de gemeenschap en haar zending met elkaar vervlochten. Juist hiervoor is het catechumenale parcours met de geleidelijkheid van zijn etappes en stappen het paradigma van elk kerkelijk samen op weg zijn.

b) De initiatie brengt ons in contact met een grote verscheidenheid aan roepingen en kerkelijke diensten. Hierin komt het moederlijke gezicht tot uitdrukking van een Kerk die haar kinderen leert op weg te gaan door zelf samen met hen mee te gaan. Zij luistert naar hen en terwijl zij antwoord geeft op hun twijfels en hun vragen, verrijkt zij zich met het nieuwe dat iedere persoon in zich draagt met zijn geschiedenis, zijn taal en zijn cultuur. In de praktijk van dit pastorale handelen ervaart de christelijke

gemeenschap, vaak zonder er zich ten volle van bewust te zijn, de eerste vorm van synodaliteit.

c) Vóór ieder onderscheid van charisma's en diensten "zijn wij allen in de kracht van een en dezelfde Geest door de doop één enkel lichaam geworden" (1 Kor. 12, 13). Daarom is er tussen alle gedoopten een authentieke gelijkheid van waardigheid en een gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor de zending overeenkomstig ieders roeping. Door de zalving van de Geest, die "alles onderricht" (1 Joh. 2, 27), bezitten alle gelovigen een instinct voor de waarheid van het evangelie, de *sensus fidei* genoemd. Deze bestaat in een zekere connaturaliteit met de goddelijke werkelijkheden en in de houding om intuïtief hetgeen overeenkomstig de waarheid van het geloof is, te begrijpen. De synodale processen laten deze gave tot haar recht komen en maken het mogelijk het bestaan van die consensus van de gelovigen (*consensus fidelium*) te verifiëren die een zeker criterium vormt om te bepalen of een bijzondere leer of praktijk behoort tot het apostolische geloof.

d) Het vormsel maakt op de een of andere wijze in de Kerk de genade van Pinksteren eeuwig. Het verrijkt de gelovigen met de overvloed van gaven van de Geest en roept hen op om de eigen specifieke roeping, die wortelt in de gemeenschappelijke waardigheid van het doopsel, ten dienste van de zending te ontwikkelen. Het belang ervan moet meer naar voren komen en in verband worden gebracht met de verscheidenheid aan charisma's en diensten die het synodale gezicht van de Kerk bepalen.

e) De viering van de eucharistie, vooral op zondag, is de eerste en fundamentele vorm waarin het heilige Volk van God bijeenkomt en elkaar ontmoet. Waar die niet mogelijk is, verzamelt de gemeenschap zich desgewenst rondom de viering van het Woord. In de eucharistie vieren wij een mysterie van genade waarvan wij niet de scheppers zijn. Door ons te roepen om deel te nemen aan zijn Lichaam en Bloed maakt de Heer ons tot één lichaam onder elkaar en met Hem. Uitgaande van het gebruik dat de heilige Paulus maakt van de term *koinonia* (vgl. 1 Kor. 10, 16-17) heeft de christelijke traditie het woord "gemeenschap" (*communio*) bewaard om tegelijkertijd te wijzen op de volle deelname aan de eucharistie en de aard van de relaties tussen gelovigen en Kerk. Terwijl deze term ons openstelt voor het beschouwen van het goddelijk leven tot in de onpeilbare diepten van het trinitaire mysterie, verwijst hij ons naar het dagelijkse leven van onze relaties: in de eenvoudigste gebaren waarmee wij ons voor elkaar openstellen, gaat in werkelijkheid de adem van de Geest rond. Daarom geeft de gemeenschap die in de eucharistie wordt gevierd en die daaruit voortkomt, vorm en richting aan de trajecten van synodaliteit.

f) Vanuit de eucharistie leren wij eenheid en diversiteit te benoemen: eenheid van de Kerk en veelheid van christelijke gemeenschappen; eenheid van het sacramentele mysterie en verscheidenheid aan liturgische tradities; eenheid van de viering en diversiteit van roepingen, charisma's en diensten. Niets laat meer dan de eucharistie zien dat de door de Geest geschapen harmonie geen uniformiteit is en dat iedere kerkelijke gave voor gemeenschappelijke opbouw bestemd is.

Kwesties die behandeld moeten worden

g) Het sacrament van het doopsel mag niet op een geïsoleerde wijze worden begrepen, buiten de logica van de christelijke initiatie en nog veel minder op een individualistische wijze. Het is dus noodzakelijk de bijdrage aan het begrip van synodaliteit, dat kan voortkomen uit een meer naar eenheid strevend idee van de christelijke initiatie, verder uit te diepen.

h) De rijping van de *sensus fidei* vereist niet alleen dat men het doopsel heeft ontvangen, maar ook dat men de genade van het sacrament ontwikkelt in een leven van authentiek leerlingenschap, dat geschikt maakt om de werking van de Geest te onderscheiden van hetgeen uitdrukking is van het overheersende denken, de vrucht van culturele of in ieder geval niet met het evangelie overeenkomende invloeden. Het betreft een thema dat met een adequate theologische reflectie moet worden uitgediept.

i) De reflectie over synodaliteit kan aanknopingspunten van een vernieuwing bieden voor het begrijpen van het vormsel, waarmee de genade van de Geest in de harmonie van Pinksteren de verscheidenheid van gaven en charisma's tot uitdrukking brengt. In het licht van de verschillende kerkelijke ervaringen dient de manier te worden bestudeerd om de voorbereiding op en de viering van dit sacrament vruchtbaarder te maken, zodat in alle gelovigen de oproep tot opbouw van de gemeenschap, de zending in de wereld en het geloofsgetuigenis opnieuw gewekt wordt.

j) Pastoraal theologisch gezien is het belangrijk het onderzoek voort te zetten naar de wijze waarop de catechumenale logica andere pastorale trajecten kan belichten, zoals dat van de voorbereiding op het huwelijk of het begeleiden van keuzes voor beroepsmatig of maatschappelijk engagement of de vorming zelf tot het gewijde ambt, waarbij heel de kerkelijke gemeenschap betrokken moet worden.

Voorstellen

k) Als de Kerk vormgeeft aan synodaliteit, dan is de eerste stap die gezet moet worden, de genade ervan te eren met een stijl van vieren die beantwoordt aan de gave, en met authentieke broederschap. Een authentiek gevierde liturgie is de eerste en fundamentele school van leerlingenschap en broederschap. Vóór ieder initiatief van vorming moeten wij ons laten vormen door de machtige schoonheid en de edele eenvoud van de handelingen ervan.

l) Een tweede stap heeft betrekking op de van meer kanten gesignaleerde behoefte om het liturgisch taalgebruik toegankelijker te maken voor de gelovigen en meer gestalte te geven in de verscheidenheid van culturen. Zonder de continuïteit met de traditie en de noodzaak van de liturgische vorming ter discussie te stellen, wordt er in de lijn van het *motu proprio Magnum principium* aangedrongen op een reflectie over

dit thema en het toekennen van een grotere verantwoordelijkheid aan de bisschoppenconferenties.

m) Een derde stap bestaat in de pastorale inzet om alle vormen van gemeenschappelijk gebed tot hun recht te laten komen, zonder zich te beperken tot alleen maar de viering van de mis. Andere uitdrukkingen van liturgisch gebed, evenals ook de praktijken van volksvroomheid, waarin zich de geest van de lokale culturen weerspiegelt, zijn elementen van grote waarde om de betrokkenheid van alle gelovigen te bevorderen. Zij leiden de gelovigen geleidelijk in in het christelijk mysterie en brengen degenen die minder vertrouwd zijn met de Kerk, dichterbij de ontmoeting met de Heer. Onder de vormen van volksvroomheid valt in het bijzonder de Mariadevotie op vanwege het vermogen het geloof van velen te ondersteunen en te voeden.

4. De armen, hoofdrolspelers van de weg van de Kerk

Punten van overeenstemming

a) De armen vragen van de Kerk liefde. Onder liefde verstaat men respect, opname en erkenning, zonder welke het verschaffen van voedsel, geld of maatschappelijke diensten een vorm van bijstand is die zeker belangrijk is, maar die zich niet ten volle rekenschap geeft van de waardigheid van de persoon. Respect en erkenning zijn machtige instrumenten om persoonlijke capaciteiten te activeren, zodat ieder een subject is van zijn eigen traject van groei en geen object van verzorging door anderen.

b) De voorkeursoptie voor de armen hoort impliciet bij het christologische geloof: Jezus, arm en nederig, heeft vriendschap gesloten met de armen, is met de armen op weg gegaan, heeft de tafel met de armen gedeeld en de oorzaken van de armoede aangeklaagd. Voor de Kerk is de optie voor de armen en de afgedankten een theologische categorie eerder dan een culturele, sociologische, politieke of filosofische. Voor de heilige Johannes Paulus II schenkt God hun als eersten zijn barmhartigheid. Deze goddelijke voorkeur heeft gevolgen in het leven van alle christenen, die geroepen zijn om “de gezindheid welke ook Christus Jezus bezielde” (Fil. 2, 5) te voeden.

c) Er is niet één soort armoede. Onder de vele gezichten van de armen zijn er die van al degenen die niet het noodzakelijke hebben om een waardig leven te leiden. Er zijn vervolgens die van migranten en vluchtelingen; oorspronkelijke inheemse volken en volken van Afrikaanse herkomst; zij die onder geweld en misbruik gebukt gaan, in het bijzonder vrouwen; personen met een verslaving; minderheden die systematisch een stem wordt ontzegd; in de steek gelaten ouderen; slachtoffers van racisme, uitbuiting en mensenhandel, in het bijzonder minderjarigen; arbeiders die worden uitgebuit, mensen die economisch worden buitengesloten, en anderen die aan de randgebieden leven. De meest kwetsbaren onder de kwetsbaren, ten behoeve van wie een voortdurende actie van belangenbehartiging noodzakelijk is, zijn de kinderen in de moederschoot en hun moeders. De Vergadering is zich bewust van de kreet van

de “nieuwe armen”, die het product zijn van de oorlogen en het terrorisme die veel landen op verschillende continenten teisteren, en de Vergadering veroordeelt de corrupte politieke en economische systemen die er de oorzaak van zijn.

d) Naast de vele vormen van materiële armoede kent onze wereld ook die van de geestelijke armoede, verstaan als gebrek aan zin in het leven. Een buitensporige zorg voor zichzelf kan ertoe leiden in anderen een bedreiging te zien en zich op te sluiten in individualisme. Zoals is opgemerkt, kunnen materiële en geestelijke armoede, wanneer ze samen een verbinding aangaan, antwoorden op elkaars noden vinden. Dat is een wijze van samen op weg zijn die het perspectief concreet maakt van een synodale Kerk die ons de meest volledige betekenis van de evangelische zaligspreking “Zalig de armen van geest” (Mat. 5, 3) zal onthullen.

e) Naast de armen staan betekent ook samen met hen zich inzetten voor de zorg voor ons gemeenschappelijk huis: de kreet van de aarde en de kreet van de armen zijn dezelfde kreet. Het gebrek aan reacties maakt de ecologische crisis en in het bijzonder de klimaatveranderingen tot een bedreiging voor het overleven van de mensheid, zoals de apostolische exhortatie *Laudate Deum* onderstreept, die door paus Franciscus tegelijk met de opening van de werkzaamheden van de synodale Vergadering is gepubliceerd. De Kerken van de landen die het meest blootgesteld worden aan de gevolgen van de klimaatveranderingen, zijn zich levendig bewust van de urgentie van een koerswijziging en dit is hun bijdrage aan de weg van de andere Kerken van de planeet.

f) De inzet van de Kerk moet reiken tot aan de oorzaken van armoede en uitsluiting. Dat houdt de actie in om de rechten van de armen en de uitgesloten te behartigen en kan publieke aanklacht van de ongerechtigheden vereisen, of die nu begaan worden door individuen, regeringen of maatschappelijke structuren. Daarom is het luisteren naar hun verzoeken en hun standpunt fundamenteel, zodat men hun een stem geeft door hun woorden te gebruiken.

g) De christenen hebben de plicht zich ervoor in te zetten actief deel te nemen aan de opbouw van het gemeenschappelijk welzijn en aan de bescherming van de waardigheid van het leven. Zij putten daarbij inspiratie uit de sociale leer van de Kerk en werken in verschillende vormen (inzet in de organisaties van de burgermaatschappij, in vakbonden, in volksbewegingen, basale vormen van vereniging, op het terrein van de politiek etc.). De Kerk brengt een diepe dankbaarheid tot uitdrukking voor hun activiteit. De gemeenschappen dienen allen die op deze terreinen in een authentieke geest van naastenliefde en dienstbaarheid werkzaam zijn, te ondersteunen. Hun activiteit is onderdeel van de zending van de Kerk het evangelie te verkondigen en samen te werken aan de komst van het Rijk.

h) In de armen ontmoet de christelijke gemeenschap het gelaat en het vlees van Christus, die, rijk als Hij was, voor ons arm is geworden, opdat wij rijk zouden worden door zijn armoede (vgl. 2 Kor. 8, 9). Zij is niet alleen geroepen om hun nabij te zijn, maar van hen te leren. Als een synode houden betekent samen op weg te zijn met Hem die de weg is, dan heeft een synodale Kerk er behoefte aan de armen in het

middelpunt van alle aspecten van het eigen leven te plaatsen: door hun lijden hebben zij een directe kennis van de lijdende Christus (vgl. *Evangelii gaudium*, nr. 198). De gelijkenis van hun leven met dat van de Heer maakt de armen tot verkondigers van een heil dat als geschenk is gekregen, en tot getuigen van de vreugde van het evangelie.

Kwesties die behandeld moeten worden

i) In enkele delen van de wereld is de Kerk arm, met de armen en voor de armen. Er bestaat het voortdurende gevaar, dat zorgvuldig vermeden moet worden, naar de armen te kijken in termen van “zij” en “wij”, als “objecten” van de naastenliefde van de Kerk. De armen in het middelpunt plaatsen en van hen leren is iets dat de Kerk steeds meer moet doen.

j) De profetische aanklacht van toestanden van ongerechtigheid en het uitoefenen van pressie ten opzichte van politieke beslissers, die hun toevlucht nemen tot vormen van diplomatie, dienen in een dynamische spanning gehouden te worden, zodat ze geen helderheid en vruchtbaarheid verliezen. Het is in het bijzonder noodzakelijk ervoor te waken dat het gebruik van publieke of privé-fondsen door de structuren van de Kerk niet de vrijheid van spreken in naam van de eisen van het evangelie beperkt.

k) De activiteit op het terrein van de opvoeding, gezondheidszorg en sociale bijstand zonder enige discriminatie of uitsluiting van iemand, is een duidelijk teken van een Kerk die integratie en deelname van de laatsten intern en in de maatschappij bevordert. De organisaties die op dit terrein actief zijn, worden uitgenodigd om zich te beschouwen als de uitdrukking van de christelijke gemeenschap en om een onpersoonlijke stijl van het beleven van de naastenliefde te vermijden. Hun wordt dringend verzocht ook een netwerk op te zetten en samen te werken.

l) De Kerk moet eerlijk zijn bij het onderzoeken hoe zij de eisen van gerechtigheid respecteert ten opzichte van hen die werken in de met haar verbonden instellingen om op integere wijze van de eigen coherentie te getuigen.

m) In een synodale Kerk staat de betekenis van solidariteit ook op het spel op het terrein van de uitwisseling van gaven en het samen verdelen van de middelen tussen lokale Kerken van verschillende streken. Het betreft de relaties die de eenheid van de Kerk begunstigen door banden te smeden tussen de hierbij betrokken gemeenschappen. Het is noodzakelijk te focussen op de voorwaarden die gegarandeerd moeten worden, opdat de priesters die de Kerken die arm aan priesters zijn te hulp komen, niet alleen maar een functionele remedie zijn, maar een middel voor de groei van de Kerk die hen zendt, en de Kerk die hen ontvangt. Op een vergelijkbare wijze is het noodzakelijk ervoor te zorgen dat economische hulp niet ontaardt in weldadigheid, maar een authentieke evangelische solidariteit bevordert en op een transparante en betrouwbare wijze wordt beheerd.

Voorstellen

- n) De sociale leer van de Kerk is te weinig bekend; het is een bron waarin men opnieuw moet investeren. De lokale Kerken dienen zich ervoor in te zetten niet alleen de inhoud ervan meer bekend te maken, maar zij moeten het zich ook meer eigen maken door praktijken die de bezieling ervan in daden omzetten.
- o) De ervaring van de ontmoeting, van het samen delen van het leven en de dienst aan de armen en de gemarginaliseerden dient een integraal onderdeel te worden van alle trajecten van vorming die door de christelijke gemeenschappen worden aangeboden: het betreft een vereiste van het geloof, en is niet een optie. Dat geldt in het bijzonder voor de kandidaten voor het gewijde ambt en het Godgewijde leven.
- p) Op het terrein van de herbezinning op het ambt van diaken dient een vastberaden oriëntatie op de dienst aan de armen bevorderd te worden.
- q) Op een explicietere en nauwgezetere wijze dienen in het onderwijs, de liturgie en de praktijk van de Kerk de Bijbelse en theologische fundamenteën van een integrale ecologie geïntegreerd te worden.

5. Een Kerk “uit elke stam en taal en volk en natie

Punten van overeenstemming

- a) Christenen leven binnen specifieke culturen en dragen hierin Christus in Woord en sacrament. Door zich voor de dienst van de naastenliefde in te zetten ontvangen zij in nederigheid en met vreugde het mysterie van Christus, dat reeds in iedere plaats en in iedere tijd op hen wacht. Zo worden zij een Kerk “uit elke stam en taal en volk en natie” (Op. 5, 9).
- b) De culturele, historische en regionale contexten waarin de Kerk aanwezig is, openbaren verschillende geestelijke en materiële behoeften. Dit geeft vorm aan de cultuur van de lokale Kerken, hun missionaire prioriteiten, de zorgen en de gaven die ieder daarvan in de synodale dialoog inbrengt, en de talen waarin zij zich uitdrukt. Gedurende de dagen van de Vergadering hebben wij op een directe en voor het merendeel vreugdevolle wijze de veelheid aan uitdrukkingen van het Kerk zijn kunnen ervaren.
- c) De Kerken leven in steeds meer multiculturele en multireligieuze contexten waarin de inzet voor de dialoog tussen religie en cultuur samen met de andere groepen die de maatschappij vormen, essentieel is. Het beleven van de zending van de Kerk in deze contexten vereist een stijl van aanwezigheid, dienstbaarheid en verkondiging die bruggen tracht te bouwen, wederzijds begrip te ontwikkelen en zich in te zetten voor een evangelisatie die begeleidt, luistert en leert. Meermalen heeft op de Vergadering het beeld weerklonken van “de schoenen uitdoen” om te komen tot een ontmoeting van gelijke tot gelijke als teken van nederigheid en respect voor een heilige ruimte.

d) Migratie is een werkelijkheid die de lokale Kerken een nieuwe vorm geeft als interculturele gemeenschappen. Vaak worden migranten en vluchtelingen, van wie velen de wonden dragen van ontworteling, oorlog en geweld, een bron van vernieuwing en verrijking voor de gemeenschappen die hen opnemen, en een gelegenheid om een directe band te smeden met geografisch verre Kerken. Tegenover steeds vijandigere houdingen ten opzichte van migranten zijn wij geroepen om een open acceptatie in praktijk te brengen, hen te begeleiden in de opbouw van een nieuw levensproject en een ware interculturele gemeenschap tussen de volken op te bouwen. Het respect voor de liturgische tradities en de religieuze praktijken van migranten is een integraal onderdeel van een authentieke acceptatie.

e) De missionarissen hebben hun leven gegeven om de Blijde Boodschap in heel de wereld te brengen. Hun inzet geeft een welsprekend getuigenis van de kracht van het evangelie. Echter, bijzondere aandacht en gevoeligheid is noodzakelijk in contexten waarin "missie" een woord is dat beladen is met een historische droevige erfenis, die vandaag de gemeenschap in de weg staat. Op sommige plaatsen is de verkondiging van het evangelie verbonden met kolonisatie en zelfs genocide. Om te kunnen evangeliseren in deze contexten is het vereist begane fouten te erkennen, een nieuwe gevoeligheid voor deze problemen te leren opbrengen en een generatie te begeleiden die een christelijke identiteit smeedt uitgaande boven kolonialisme. Respect en nederigheid zijn fundamentele houdingen om te erkennen dat wij elkaar aanvullen en dat de ontmoeting met andere culturen het beleven van de christelijke gemeenschappen van het geloof en het denken hierover kan verrijken.

f) De Kerk leert de noodzaak en moedigt de praktijk aan van de interreligieuze dialoog als onderdeel van de opbouw van de gemeenschap tussen alle volken. In een wereld van geweld en versplintering blijkt een getuigenis van de eenheid van de mensheid, van haar gemeenschappelijke oorsprong en haar gemeenschappelijke bestemming steeds meer dringend noodzakelijk in een gecoördineerde en broederlijke solidariteit op weg naar sociale gerechtigheid, vrede, verzoening en zorg voor het gemeenschappelijke huis. De Kerk is zich ervan bewust dat de Geest kan spreken door de mond van mannen en vrouwen van elke godsdienst, overtuiging en cultuur.

Kwesties die behandeld moeten worden

g) Het is noodzakelijk gevoeligheid te ontwikkelen voor de rijkdom van de verscheidenheid aan uitdrukkingen van Kerk zijn. Dat vereist het zoeken naar een dynamisch evenwicht tussen de dimensie van de Kerk in haar geheel en haar lokale verworteling, tussen het respect voor de band van de eenheid van de Kerk en het gevaar van homogenisatie die de waarheid verstikt. De betekenissen en de prioriteiten verschillen tussen de verschillende contexten en dat vereist het identificeren en bevorderen van vormen van decentralisatie en tussenliggende instanties.

h) Ook de Kerk wordt getroffen door polarisatie en wantrouwen op cruciale terreinen zoals het liturgische leven en de morele, maatschappelijke en theologische reflectie. Wij moeten de oorzaken ervan herkennen door de dialoog en moedige processen

starten van revitalisering van de gemeenschap en verzoening om deze te overwinnen.

i) In onze lokale Kerken ervaren wij soms spanningen tussen verschillende manieren van wat men onder evangelisatie verstaat, die zich focussen op het levensgetuigenis, de inzet voor de menselijke vooruitgang, de dialoog met geloof en cultuur en de expliciete verkondiging van het evangelie. Eveneens komt er een spanning naar boven tussen de expliciete verkondiging van Jezus Christus en de waardering van de kenmerken van iedere cultuur bij het zoeken naar de evangelische trekken (*semina Verbi*) die zij reeds heeft.

j) Onder de kwesties die onder ogen gezien moeten worden, is er gewezen op een mogelijke verwarring tussen de boodschap van het evangelie en de cultuur van degene die evangeliseert.

k) Het zich uitbreiden van conflicten met de handel in en het gebruik van steeds krachtigere wapens brengt de in verschillende groepen naar voren gebrachte kwestie aan het daglicht van een steeds zorgvuldigere reflectie en vorming om met de conflicten op een niet gewelddadige wijze om te gaan. Het betreft een gekwalificeerde bijdrage die de christenen de wereld van vandaag kunnen bieden, ook in dialoog en samenwerking met andere godsdiensten.

Voorstellen

l) Er is een hernieuwde aandacht nodig voor de kwestie van de talen die wij gebruiken om te spreken tot de geest en het hart van de personen in een grote verscheidenheid van contexten op een wijze die toegankelijk en mooi blijkt.

m) Met het oog op het experimenteren met vormen van decentralisatie is het nodig een referentiekader te bepalen dat voor de organisatie en beoordeling ervan wordt gedeeld, en de identiteit vast te stellen van alle betrokken actoren en de betreffende rollen. Op grond van de vereisten van coherentie moeten de processen van onderscheiding wat decentralisatie betreft, op een synodale stijl plaatsvinden om zo te voorzien in de deelname en de bijdrage van alle op de verschillende niveaus erbij betrokken actoren.

n) Er zijn nieuwe paradigma's noodzakelijk voor de pastorale inzet bij de inheemse volken in de lijn van een gezamenlijk weg en niet die van een handelen aan hen of voor hen. Hun deelname aan het besluitvormingsproces op alle niveaus kan bijdragen aan een geestdriftigere en meer missionaire Kerk.

o) Uit de werkzaamheden van de Vergadering komt de vraag naar voren naar een betere kennis van het onderricht van het Tweede Vaticaans Concilie, het postconciliaire leergezag en de sociale leer van de Kerk. Wij hebben er behoefte aan beter onze verschillende tradities te leren kennen om duidelijker een Kerk van Kerken in gemeenschap te zijn, efficiënt in dienst en dialoog.

p) In een wereld waarin het aantal migranten en vluchtelingen toeneemt, terwijl de bereidheid om hen op te nemen minder wordt en waarin de vreemdeling met toenemend wantrouwen wordt gezien, is het gepast dat de Kerk zich vastberaden inzet voor de opvoeding tot een cultuur van dialoog en ontmoeting en daarbij racisme en xenofobie bestrijdt, in het bijzonder in de programma's van de pastorale vorming. Het is eveneens noodzakelijk zich in te zetten voor projecten voor de integratie van migranten.

q) Wij bevelen een hernieuwde inzet aan voor de dialoog en de onderscheiding wat raciale gerechtigheid betreft. Het is noodzakelijk de systemen te identificeren die raciale ongerechtigheid binnen de Kerk scheppen of in stand houden en deze te bestrijden. Men dient processen van genezing en verzoening op te starten om de zonde van racisme met wortel en tak uit te roeien met de hulp van hen die er de gevolgen van ondergaan.

6. Tradities van de oosterse Kerken en de Latijnse Kerk

Punten van overeenstemming

a) Onder de oosterse Kerken genieten die Kerken die in volle gemeenschap met de opvolger van Petrus zijn, een liturgische, theologische en canonieke eigenheid die voor heel de Kerk een grote verrijking is. In het bijzonder kan hun ervaring met eenheid in verscheidenheid een kostbare bijdrage leveren aan het begrip en de praktijk van synodaliteit.

b) In de loop van de geschiedenis heeft het niveau van autonomie dat aan deze Kerken gewaarborgd wordt, verschillende fases gekend en ook gedragingen laten zien die, zoals de latinisering, vandaag als achterhaald worden beschouwd. De laatste decennia heeft de weg van erkenning van de specificiteit, het verschil en de autonomie van die Kerken een aanzienlijke ontwikkeling gekend.

c) De consistente migratie van gelovigen vanuit het katholieke Oosten naar streken met een Latijnse meerderheid stelt belangrijke pastorale kwesties. Als de huidige toestroom doorgaat of groeit, zouden er meer leden van de katholieke oosterse Kerken in de diaspora kunnen zijn dan in de canonieke gebieden. Om verschillende redenen is het instellen van oosterse hiërarchieën in de landen van immigratie niet voldoende om het probleem op te lossen, maar is het nodig dat de Kerken van de Latijnse ritus in naam van de synodaliteit de geëmigreerde oosterse gelovigen helpen hun identiteit te bewaren en hun specifiek erfgoed te koesteren zonder processen van assimilatie te ondergaan.

Kwesties die behandeld moeten worden

d) De bijdrage die de ervaring van de katholieke oosterse Kerken kan leveren aan het begrip en de praktijk van de synodaliteit dient verder bestudeerd te worden.

e) Er blijven enkele moeilijkheden bestaan betreffende de toestemming van de kant van de paus aan de door de synodes van de Kerken *sui iuris* voor hun gebied gekozen bisschoppen en de pauselijke benoeming van bisschoppen buiten het canonieke gebied. Ook het verzoek om de jurisdictie van de patriarchen buiten het patriarchale gebied uit te breiden is een onderwerp van onderscheiding in de dialoog met de Heilige Stoel.

f) In de regio's waar gelovigen van verschillende katholieke Kerken aanwezig zijn, is het noodzakelijk manieren te vinden die een daadwerkelijke eenheid in verscheidenheid zichtbaar en experimenteel maken.

g) Het is noodzakelijk na te denken over de bijdrage die de katholieke oosterse Kerken kunnen leveren aan de weg naar eenheid tussen alle christenen en de rol die zij kunnen spelen in de interreligieuze en interculturele dialoog.

Voorstellen

h) Vóór alles komt het verzoek naar voren om een Raad van Patriarchen en Hogere Aartsbisschoppen van de katholieke oosterse Kerken bij de Heilige Vader in te stellen.

i) Sommigen verzoeken om een Bijzondere Synode bijeen te roepen, gewijd aan de katholieke oosterse Kerken, hun identiteit en zending, evenals aan de pastorale en canonieke uitdagingen in de context van oorlog en massale migraties.

j) Er wordt voorgesteld om een gemeenschappelijke commissie te vormen van theologen, historici en canonisten uit de oosterse Kerken en de Latijnse Kerk om de kwesties te bestuderen die uitdieping vereisen, en voorstellen naar voren te brengen om de weg voort te zetten.

k) Op de dicasteries van de Romeinse Curie dient er een adequate vertegenwoordiging te zijn van leden van de katholieke oosterse Kerken om heel de Kerk te verrijken met de bijdrage van hun perspectief, een oplossing van de geconstateerde problemen te begunstigen en deel te nemen aan de dialoog op de verschillende niveaus.

l) Om respectvolle vormen van opname van het erfgoed van de gelovigen van de oosterse Kerken te begunstigen is het gepast de relaties tussen de oosterse clerus in de diaspora en de Latijnse te intensiveren en de wederzijdse kennis en de erkenning van de respectievelijke tradities te bevorderen.

7. Op weg naar de eenheid van de christenen

Punten van overeenstemming

a) Deze zitting van de synodale Vergadering is geopend in het teken van de oecumene. De gebedswake "*Together*" heeft naast paus Franciscus de aanwezigheid

gezien van talrijke andere hoofden en vertegenwoordigers van verschillende christelijke gemeenschappen: een duidelijk en geloofwaardig teken van de wil om samen op weg te zijn in een geest van eenheid van geloof en uitwisseling van gaven. Ook deze, zeer betekenisvolle gebeurtenis heeft het ons mogelijk gemaakt om te erkennen dat wij ons bevinden in een oecumenisch *kairos* en opnieuw te bevestigen dat wat ons verenigt, groter is dan wat ons scheidt. Wij hebben immers gemeenschappelijk “één Heer, één geloof, één doop, één God en Vader van allen, die is boven allen en met allen en in allen” (Ef. 4, 5-6).

b) Juist het doopsel, dat aan het begin van de synodaliteit staat, vormt ook het fundament van de oecumene. Hierdoor nemen alle christenen deel aan de *sensus fidei* en daarom dient er met aandacht, onafhankelijk van hun traditie naar hen geluisterd te worden, zoals de synodale Vergadering heeft gedaan in haar proces van onderscheiding. Er kan geen synodaliteit bestaan zonder oecumenische dimensie.

c) Oecumene is vóór alles een kwestie van geestelijke vernieuwing en vereist ook processen van berouw en genezing van het geheugen. In de Vergadering hebben verhelderende getuigenissen weerklonken van christenen van verschillende kerkelijke tradities die vriendschap, gebed en vooral inzet voor de dienst aan de armen delen. De toewijding voor de laatsten verstevigt de banden en helpt ons zich te concentreren op hetgeen al degenen die in Christus geloven, reeds verenigt. Het is daarom belangrijk dat de oecumene zich vóór alles ontwikkelt in het dagelijks leven. In de theologische en institutionele dialoog gaat het geduldig weven van wederzijds begrip door in een klimaat van groeiend vertrouwen en zich openstellen.

d) In niet weinig streken van de wereld is er vooral een oecumene van het bloed: christenen van verschillende denominaties die samen het leven geven voor het geloof in Jezus Christus. Het getuigenis van hun marteldood zegt meer dan elk woord: de eenheid komt van het kruis van de Heer.

e) De samenwerking tussen alle christenen vormt ook een fundamenteel element om de pastorale uitdagingen van onze tijd het hoofd te bieden: in de geseculariseerde samenlevingen maakt zij het mogelijk meer kracht te geven aan de stem van het evangelie, in contexten van armoede verenigt zij de krachten ten dienste van de gerechtigheid, de vrede en de waardigheid van de laatsten. Het is altijd en overal een fundamentele bron om de cultuur van de haat, de verdeeldheid en de oorlog te genezen die groepen, volken en naties tegenover elkaar plaatst.

f) Huwelijken tussen christenen die tot verschillende Kerken of kerkgemeenschappen behoren (gemengde huwelijken), vormen een werkelijkheid waarin de wijsheid van de gemeenschap kan rijpen en men elkaar kan evangeliseren.

Kwesties die behandeld moeten worden

g) Onze Vergadering heeft de verscheidenheid tussen de christelijke godsdiensten kunnen waarnemen in de wijze waarop de synodale vormgeving van de Kerk wordt verstaan. In de orthodoxe Kerken wordt synodaliteit in strikte zin verstaan als

uitdrukking van het collegiaal uitoefenen van het aan de afzonderlijke bisschoppen eigen gezag (de Heilige Synode). In ruime zin verwijst zij naar de actieve deelname van alle gelovigen aan het leven en de zending van de Kerk. Het heeft niet ontbroken aan verwijzingen naar de praktijk die in gebruik is bij de andere kerkgemeenschappen die ons debat hebben verrijkt. Dat alles vereist verdere uitdieping.

h) Een ander thema dat moet worden uitgediept, betreft het verband tussen synodaliteit en prismaat op de verschillende niveaus (lokaal, regionaal, universeel) in hun wederzijdse afhankelijkheid van elkaar. Dat vraagt om een gedeelde nieuwe interpretatie van de geschiedenis om gemeenplaatsen en vooroordelen te overwinnen. De aan de gang zijnde oecumenische dialogen hebben het mogelijk gemaakt in het licht van de praktijken van het eerste millennium beter te begrijpen dat synodaliteit en prismaat met elkaar in verband staande, complementaire en onscheidbare werkelijkheden zijn. Een verheldering van dit punt weerspiegelt zich in de manier waarop het petrinisch ambt volgens hetgeen door de heilige Johannes Paulus II in de encycliek *Ut unum sint* werd gewenst, wordt verstaan.

j) De kwestie van de eucharistische gastvrijheid (*communicatio in sacris*) dient vanuit theologisch, canoniek en pastoraal gezichtspunt onderzocht te worden in het licht van het verband tussen sacramentele en kerkelijke gemeenschap. Dit thema wordt in het bijzonder gevoeld door interconfessionele echtparen. Het toont ook de behoefte naar een ruimere reflectie over gemengde huwelijken.

j) Er is ook aangedrongen op een reflectie over het verschijnsel van “niet-denominatieve gemeenschappen” en christelijk geïnspireerde bewegingen van “reveil”, waarbij ook christenen van katholieke origine zich in groten getale aansluiten.

Voorstellen

k) In 2025 valt de verjaardag van het Concilie van Nicea (325), waarop de geloofsbelijdenis die alle christenen verenigt, werd uitgewerkt. Een gemeenschappelijke herdenking van deze gebeurtenis zal ons ook helpen om beter te begrijpen hoe controversiële kwesties in het verleden werden besproken en samen op een concilie werden opgelost.

l) Eveneens zal in 2025 providentieel de datum van het hoogfeest van Pasen voor alle christelijke denominaties samenvallen. De Vergadering heeft een vurig verlangen tot uitdrukking gebracht om te komen tot het vinden van een gemeenschappelijke datum voor het feest van Pasen, zodat men op dezelfde dag de verrijzenis van de Heer, ons leven en ons heil, kan vieren.

m) Men wenst ook de christenen van andere godsdiensten op alle niveaus bij de katholieke synodale processen te blijven betrekken en een groter aantal broederlijke afgevaardigden uit te nodigen voor de eerstvolgende zitting van de Vergadering in 2024.

n) Door sommigen is het voorstel naar voren gebracht om een oecumenische synode bijeen te roepen over de gemeenschappelijke zending in de hedendaagse wereld.

o) Er wordt het voorstel gedaan om een oecumenisch martyrologium samen te stellen.

DEEL II - ALLEN LEERLINGEN, ALLEN MISIONARISSEN

8. De Kerk is zending

Punten van overeenstemming

a) Veeleer dan te zeggen dat de Kerk een zending heeft, zeggen wij dat de Kerk zending ís. “Zoals de Vader Mij gezonden heeft, zo zend Ik u” (Joh. 20, 21): de Kerk ontvangt van Christus, de gezondene van de Vader, haar eigen zending. Gesteund en geleid door de Heilige Geest, verkondigt zij en legt zij getuigenis af van het evangelie aan allen die het niet kennen of niet aannemen met een voorkeursoptie voor de armen, die wortelt in de zending van Jezus. Zo draagt zij bij tot de komst van het Rijk van God, waarvan “zij het zaad en het begin is” (vgl. LG 5).

b) De sacramenten van de christelijke initiatie verlenen aan alle leerlingen van Jezus de verantwoordelijkheid voor de zending van de Kerk. Alle leken, Godgewijden en gewijde bedienaren hebben een gelijke waardigheid. Zij hebben verschillende charisma's en roepingen ontvangen en spelen verschillende rollen en oefenen verschillende functies uit, allen geroepen en gevoed door de Heilige Geest om één lichaam in Christus te vormen. Allen zijn leerlingen, allen missionarissen, in de broederlijke vitaliteit van plaatselijke gemeenschappen die de zoete en troostende vreugde van evangeliseren ervaren. Het uitoefenen van de medeverantwoordelijkheid is essentieel voor de synodaliteit en nodig op alle niveaus van de Kerk. Iedere christen is een zending in deze wereld.

c) Het gezin is de steunpilaar van iedere christelijke gemeenschap. Ouders, grootouders en al degenen die hun geloof in het gezin beleven en delen zijn de eerste missionarissen. Het gezin als levens- en liefdesgemeenschap is een bevoorrechte plaats van de opvoeding in het geloof en de christelijke praktijk, die behoefte heeft aan een bijzondere begeleiding binnen de gemeenschappen. Ondersteuning is vooral noodzakelijk voor de ouders die het werk ook binnen de kerkelijke gemeenschap en ten dienste van haar zending in overeenstemming moeten brengen met de eisen van het gezinsleven.

d) Als de zending genade is die heel de Kerk verplicht, dan dragen de leken gelovigen op een vitale wijze eraan bij deze op alle terreinen en in de meeste gewone situaties van iedere dag te verwezenlijken. Vooral zij stellen de Kerk present en verkondigen het evangelie in de cultuur van de digitale omgeving, die een zo sterke invloed heeft in heel de wereld, in de culturen van de jongeren, in de wereld van het werk, de economie en de politiek, van de kunsten en de cultuur, van het wetenschappelijk onderzoek, de opvoeding en de vorming, in de zorg voor het gemeenschappelijk huis en in het bijzonder in de deelname aan het openbare leven. Waar zij aanwezig zijn, zijn zij geroepen te getuigen van Jezus Christus in het dagelijks leven en uitdrukkelijk het geloof te delen met anderen. In het bijzonder worden de jongeren met hun gaven en hun broosheden, terwijl ze groeien in de vriendschap met Jezus, apostelen van het evangelie onder hun leeftijdgenoten.

e) De lekgelovigen zijn ook steeds meer aanwezig en actief in de dienst binnen de christelijke gemeenschappen. Velen van hen organiseren en bezielen pastorale gemeenschappen, verlenen hun diensten als opvoeders tot het geloof, theologen en vormers, geestelijke animatoren en catechisten, en maken deel uit van verschillende parochiële en diocesane organen. In veel streken zijn het leven van de christelijke gemeenschappen en de zending van de Kerk gebaseerd op de figuur van de catechisten. Bovendien verlenen leken hun diensten op het terrein van *safeguarding* en het beheer. Hun bijdrage is onontbeerlijk voor de zending van de Kerk; daarom dient er zorg te worden gedragen voor het verkrijgen van de noodzakelijke competenties.

f) De charisma's van leken zijn in hun verscheidenheid gaven van de Heilige Geest aan de Kerk, die men naar voren moet laten komen, en die ten volle erkend en op hun juiste waarde geschat moeten worden. In sommige situaties kan het voorkomen dat leken geroepen worden om het priestergebrek op te vullen met het gevaar dat juist het lekenkarakter van hun apostolaat vermindert. In andere contexten kan het gebeuren dat priesters alles doen en de charisma's en diensten van leken genegeerd worden of te weinig worden gebruikt. Bovendien ziet men het gevaar, zoals dat tot uitdrukking wordt gebracht door velen op de Vergadering, van het "klerikaliseren" van de leken door het scheppen van een soort lokale elite van leken die de ongelijkheid en de verdeeldheid in het Volk van God laten voorbestaan.

g) De praktijk van de missie *ad gentes* verwezenlijkt een wederzijdse verrijking van de Kerken, omdat zij niet alleen de missionarissen erbij betreft, maar ook de hele gemeenschap, die wordt aangezet tot gebed, het delen van goederen en tot getuigenis. Ook de Kerken die arm zijn aan clerus, moeten niet afzien van deze inzet, terwijl die waarin er een grotere bloei aan roepingen tot het gewijde ambt is, zich kunnen openstellen voor pastorale samenwerking op een echte evangelische manier. Alle missionarissen - leken, Godgewijden, diakens en priesters, in het bijzonder de leden van missionaire instituten en missionarissen *fidei donum* - zijn krachtens hun eigen roeping een belangrijke bron om banden van kennis en uitwisseling van gaven te scheppen.

h) De zending van de Kerk wordt voortdurend vernieuwd en gevoed door de viering van de eucharistie, in het bijzonder wanneer zij het gemeenschappelijke en missionaire karakter ervan op de voorgrond plaatst.

Kwesties die behandeld moeten worden

i) Het is noodzakelijk het theologische begrip van de relaties tussen charisma's en diensten in missionair perspectief uit te diepen.

j) Het Tweede Vaticaans Concilie en het daaropvolgende leergezag presenteren de kenmerkende zending van de leken in termen van heiliging van de tijdelijke of seculiere werkelijkheden. Echter worden binnen de Kerk in de concreetheid van de pastorale praktijk op parochie- en diocesaan niveau en recent ook op universeel niveau steeds meer taken en ambten aan leken toevertrouwd. De theologische

reflectie en de canonieke bepalingen moeten met deze belangrijke ontwikkelingen in overeenstemming worden gebracht en zich ervoor inzetten dualismen te vermijden die het idee van de eenheid van de zending van de Kerk in gevaar zouden kunnen brengen.

k) Bij het bevorderen van de medeverantwoordelijkheid van alle gedoopten voor de zending erkennen wij de apostolische capaciteiten van de gehandicapten. Wij willen de bijdrage aan de evangelisatie die voortkomt uit de immense rijkdom van menselijkheid die zij met zich meedragen, op hun juiste waarde schatten. Wij erkennen hun ervaringen van lijden, marginalisering, discriminatie, waaronder zij soms ook binnen een christelijke gemeenschap te lijden hebben.

l) De pastorale structuren moeten zodanig worden gereorganiseerd, dat zij de gemeenschappen helpen om de charisma's en de diensten van de leken naar voren te laten komen, te erkennen en te bezielen door deze in te voegen in de missionaire dynamiek van de synodale Kerk. Onder de leiding van hun herders zullen de gemeenschappen in staat zijn degenen die zij gezonden hebben, te zenden en te ondersteunen. De structuren staan derhalve hoofdzakelijk ten dienste van de zending die de gelovigen binnen de maatschappij, in het gezinsleven en het werk voortzetten zonder zich uitsluitend te concentreren op interne activiteiten en op wat er organisatorisch nodig is.

m) De uitdrukking "een volledig ministeriële Kerk", zoals gebruikt in het *Instrumentum laboris*, kan zich lenen voor misverstanden. Men dient er de betekenis van uit te diepen om eventuele onduidelijkheden op te helderen.

Voorstellen

n) Men ziet de noodzaak van een grotere creativiteit bij het instellen van diensten op grond van de vereisten van de lokale Kerken met een bijzondere betrokkenheid van de jongeren. Men kan eraan denken de taken van het ingestelde ambt van lector, die zich vandaag al niet beperken tot een rol die men tijdens de liturgie speelt, uit te breiden. Zo zou men een echte dienst van het Woord van God vorm kunnen geven dat in de geëigende contexten ook de prediking zou kunnen insluiten. Men dient ook de mogelijkheid te onderzoeken om een dienst in te stellen die verleend zou moeten worden aan gehuwde paren die zich ervoor inzetten het gezinsleven te ondersteunen en de personen te begeleiden die zich voorbereiden op het sacrament van het huwelijk.

o) De lokale Kerken worden uitgenodigd om vormen en gelegenheden te vinden waarbij zichtbaarheid en gemeenschappelijke erkenning wordt gegeven aan charisma's en diensten die de gemeenschap versterken. Dat zou kunnen gebeuren bij gelegenheid van een liturgische viering waarbinnen een pastoraal mandaat wordt toevertrouwd.

9) De vrouwen in het leven en de zending van de Kerk

Punten van overeenstemming

a) Wij zijn geschapen als man en vrouw, naar beeld en gelijkenis van God. Vanaf het begin onderscheidt de schepping eenheid en verschil, waarbij aan vrouwen en mannen één gedeelde natuur, één gedeelde roeping en één gedeelde bestemming en twee verschillende ervaringen van menszijn zijn verleend. De Heilige Schrift getuigt van de complementariteit en de wederkerigheid van vrouwen en mannen. In de veelvuldige vormen waarin het zich verwezenlijkt, staat het bondgenootschap tussen man en vrouw in het middelpunt van Gods plan met de schepping. Jezus beschouwde de vrouwen als zijn gesprekspartners: Hij sprak met hen over het Rijk van God en Hij nam hen op onder de leerlingen, zoals bijvoorbeeld Maria van Bethanië. Deze vrouwen ervoeren zijn macht om te genezen, te bevrijden en te erkennen en gingen met Hem de weg van Galilea naar Jeruzalem (vgl. Luc. 8, 1-3). Hij vertrouwde een vrouw, Maria Magdalena, de taak toe om op paasmorgen de verrijzenis te verkondigen.

b) In Christus zijn vrouwen en mannen bekleed met dezelfde waardigheid van het doopsel en ontvangen zij in gelijke mate de verscheidenheid van de gaven van de Geest (vgl. Gal. 3, 28). Mannen en vrouwen zijn geroepen tot een gemeenschap die wordt gekenmerkt door een niet competitieve medeverantwoordelijkheid, die op elk niveau van het leven van de Kerk moet worden belichaamd. Zoals paus Franciscus ons gezegd heeft, zijn wij samen “een Volk dat is bijeengeroepen en geroepen met de kracht van de zaligsprekingen”.

c) Gedurende de Vergadering hebben wij de schoonheid van de wederkerigheid tussen vrouwen en mannen ervaren. Samen lanceren wij opnieuw de oproep van de voorafgaande fases van het synodale proces en vragen wij de Kerk te groeien in de inzet om de vrouwen vanuit pastoraal en sacramenteel standpunt te begrijpen en te begeleiden. De vrouwen verlangen de geestelijke ervaring van op weg te zijn naar de heiligheid in de verschillende fases van het leven te delen: als jongeren, als moeders in vriendschapsrelaties, in het gezinsleven op alle leeftijden, in de wereld van het werk en in het Godgewijde leven. Zij maken aanspraak op gerechtigheid in samenlevingen die nog ten diepste getekend worden door seksueel geweld en economische ongelijkheid en door de neiging om hen als objecten te behandelen. Zij dragen de littekens van mensenhandel, gedwongen migratie en oorlog. Begeleiding en vastberaden ondersteuning van de vrouw gaan hand in hand.

d) De vrouwen vormen de meerderheid van degenen die naar de kerk gaan en zijn vaak de eerste missionarissen van het geloof in het gezin. De Godgewijde vrouwen zijn in het contemplatieve en het apostolische leven een geschenk, een teken en een getuigenis van fundamentele belang te midden van ons. De lange geschiedenis van vrouwelijke missionarissen, heiligen, theologen en mystica's is een machtige bron van inspiratie en voeding voor vrouwen en mannen van onze tijd.

e) Maria van Nazareth, vrouw van geloof en moeder van God, blijft voor allen een buitengewone bron van betekenis vanuit theologisch, kerkelijk en geestelijk standpunt. Maria herinnert ons aan de universele roeping om aandachtig te luisteren

naar God en open te blijven staan voor de Heilige Geest. Zij heeft de vreugde gekend ter wereld te brengen en te doen groeien en heeft verdriet en lijden verdragen. Zij heeft in omstandigheden van onzekerheid gebaad, zij heeft de ervaring opgedaan vluchteling te zijn en heeft de kwelling van de beestachtige dood van haar Zoon meegemaakt. Maar zij heeft ook de schittering van de verrijzenis en de heerlijkheid van Pinksteren gekend.

f) Veel vrouwen hebben hun diepe dankbaarheid tot uitdrukking gebracht voor het werk van priesters en bisschoppen, maar hebben het ook gehad over een Kerk die kwetst. Klerikalisme, machogedrag en een ongepast gebruik van gezag blijven het gelaat van de Kerk schenden en schaden de gemeenschap. Er is een diepgaande geestelijke bekering nodig als basis voor iedere structurele verandering. Seksueel misbruik, machtsmisbruik en economisch misbruik blijven vragen om gerechtigheid, genezing en verzoening. Wij vragen hoe de Kerk een ruimte kan zijn die in staat is allen te beschermen.

g) Wanneer in de Kerk de waardigheid en de gerechtigheid in relaties tussen man en vrouw worden geschonden, blijkt de geloofwaardigheid van de boodschap die wij tot de wereld richten, verzwakt. Het synodale proces laat zien dat er behoefte is aan een vernieuwing van de relaties en aan structurele verandering. Zo zullen wij in staat zijn beter de deelname en de bijdrage te aanvaarden van allen - leken, Godgewijden, diakens, priesters en bisschoppen - als leerlingen die medeverantwoordelijk zijn voor de zending.

h) De Vergadering vraagt te vermijden dat dezelfde fout wordt gemaakt van het spreken over vrouwen als over een kwestie of een probleem. Wij wensen daarentegen een Kerk te bevorderen waarin mannen en vrouwen een dialoog voeren met als doel beter de diepte van Gods plan te begrijpen, waarin zij beiden verschijnen als hoofdrolspelers, zonder ondergeschiktheid, uitsluiting of competitie.

Kwesties die behandeld moeten worden gezien

i) De Kerken van de hele wereld hebben duidelijk de eis geformuleerd van een grotere erkenning en waardering van de bijdrage van de vrouw en een groei van de pastorale verantwoordelijkheden die hun op alle terreinen van het leven en de zending van de Kerk worden toevertrouwd. Hoe kan de Kerk om beter uitdrukking te geven aan de charisma's van allen en beter te beantwoorden aan de pastorale behoeften meer vrouwen betrekken bij de bestaande rollen en diensten? Als er nieuwe bedienaren van nut zijn, aan wie komt op welk niveau en op welke wijze de onderscheiding dan toe?

j) Er zijn verschillende posities tot uitdrukking gebracht inzake de toegang van vrouwen tot het ambt van diaken. Sommigen zijn van mening dat deze stap onaanvaardbaar zou zijn als in discontinuïteit met de traditie. Voor anderen zou daarentegen het toestaan van de toegang tot het diaconaat aan de vrouw een praktijk van de Kerk van de oorsprong herstellen. Weer anderen onderscheiden in deze stap een passend en noodzakelijk antwoord op de tekenen van de tijd, trouw aan de

Traditie en in staat weerklank te vinden in het hart van velen die een hernieuwde vitaliteit en energie in de Kerk zoeken. Sommigen uiten de vrees dat deze vraag de uitdrukking is van een gevaarlijke antropologische verwarring door het accepteren waarvan de Kerk zich zou voegen naar de geest van de tijd.

k) Het betreffende debat is ook verbonden met een ruimere reflectie over de theologie van het diaconaat (vgl. hieronder hoofdstuk 11, h - i).

Voorstellen

l) De lokale Kerken worden in het bijzonder aangemoedigd hun dienst van luisteren, begeleiding en zorg voor de vrouwen die in de verschillende maatschappelijke contexten meer gemarginaliseerd blijken, te verbreden.

m) Het is dringende noodzakelijk te waarborgen dat vrouwen kunnen deelnemen aan besluitvormingsprocessen en een rol van verantwoordelijkheid op zich kunnen nemen in de pastoraal en de dienst. De Heilige Vader heeft op veelbetekenende wijze het aantal vrouwen op verantwoordelijke posities in de Romeinse Curie vergroot. Hetzelfde zou op andere niveaus van het leven van de Kerk moeten gebeuren. Het is noodzakelijk dientengevolge het canoniek recht aan te passen.

n) Men dient het theologisch en pastoraal onderzoek over de toegang van vrouwen tot het diaconaat voort te zetten door gebruik te maken van de resultaten van de daartoe door de Heilige Vader ingestelde commissies en van het reeds verrichte theologische, historische en exegetische onderzoek. Indien mogelijk, zouden de resultaten op de eerstvolgende sessie van de Vergadering gepresenteerd kunnen worden.

o) De gevallen van discriminatie op het werk en onbillijke beloning binnen de Kerk moeten onder ogen worden gezien en opgelost worden, in het bijzonder voor wat de Godgewijde vrouwen betreft, die vaak worden gezien als goedkope arbeidskrachten.

p) Er is behoefte aan een verruiming van de toegang van vrouwen tot de programma's van vorming en theologische studies. Vrouwen dienen in de programma's van onderricht en vorming van de seminaries opgenomen te worden om een betere vorming tot het gewijde ambt te begunstigen.

q) De liturgische teksten en de documenten van de Kerk dienen niet alleen meer aandacht te hebben voor het gebruik van een taal die gelijkelijk rekening houdt met mannen en vrouwen, maar ook voor het opnemen van een gamma aan woorden, beelden en verhalen die met meer vitaliteit putten uit de vrouwelijke ervaring.

r) Wij stellen voor dat adequaat gevormde vrouwen rechters kunnen zijn in alle canonieke processen.

10. Het Godgewijde leven en de lekgroepen: een charismatisch teken

Punten van overeenstemming

a) In de loop van de eeuwen heeft de Kerk altijd de gave ervaren van de charisma's dankzij welke de Heilige Geest haar doet verjongen en haar vernieuwt, van de meest buitengewone tot de eenvoudigste en wijdverspreide. Met vreugde en dankbaarheid herkent het heilige Volk van God hierin de providentiële hulp waarmee God zelf zijn zending ondersteunt, richting geeft en verlicht.

b) De charismatische dimensie van de Kerk heeft een bijzondere manifestatie in het Godgewijde leven met de rijkdom en de verscheidenheid van zijn vormen. Het getuigenis ervan heeft in iedere tijd eraan bijgedragen het leven van de kerkgemeenschap te vernieuwen, waarbij zij zich openbaarde als een tegengif met betrekking tot de steeds terugkerende verleiding van de wereldse gezindheid. De diverse religieuze families laten de schoonheid zien van het volgen van de Heer op de berg van het gebed en de wegen van de wereld, in de vormen van gemeenschappelijk leven, in de eenzaamheid van de woestijn en op de grens van de culturele uitdagingen. Het Godgewijde leven heeft meer dan eens het eerst de veranderingen van de geschiedenis aangevoeld en de oproep van de Geest begrepen: ook vandaag heeft de Kerk behoefte aan de profetie ervan. De christelijke gemeenschap kijkt bovendien aandachtig en dankbaar naar de beproefde praktijken van synodaal leven en gemeenschappelijke onderscheiding die de gemeenschappen van Godgewijd leven in de loop der eeuwen tot rijping hebben gebracht. Wij weten dat wij ook daarvan de wijsheid van het samen op weg zijn kunnen leren. Veel congregaties en instituten brengen de conversatie in de Geest of overeenkomstige vormen van onderscheiding in praktijk in het houden van provinciale en generale kapittels om de structuren te vernieuwen, levensstijlen te overdenken, nieuwe vormen van dienst en de nabijheid aan de armsten te bewerkstelligen. In andere gevallen komt men echter tegen dat men volhardt in een autoritaire stijl die geen ruimte laat voor een broederlijke dialoog.

c) Met eenzelfde dankbaarheid erkent het Volk van God het gisten van de vernieuwing aanwezig in gemeenschappen die een lange geschiedenis hebben, en in de bloei van nieuwe ervaringen van kerkelijke groepen. Lekenverenigingen, kerkelijke bewegingen nieuwe gemeenschappen zijn een kostbaar teken van de rijping van de medeverantwoordelijkheid van alle gedoopten. Hun waarde is gelegen in de bevordering van de gemeenschap tussen de verschillende roepingen, in het elan waarmee zij het evangelie verkondigen, in het nabij zijn aan degenen die leven in een economische of maatschappelijke marginaliteit, en in de inzet voor de bevordering van het gemeenschappelijke welzijn. Het zijn vaak modellen van synodale gemeenschap en deelname met het oog op de zending.

d) De gevallen van allerlei misbruik ten nadele van Godgewijde personen en leden van lekenverenigingen, in het bijzonder vrouwen, wijst op een probleem in de uitoefening van macht en vraagt om een vastberaden en geëigende interventie.

Kwesties die behandeld moeten worden

e) Het leergezag van de Kerk heeft een breed opgezet onderricht ontwikkeld over het belang van de hiërarchische en charismatische gaven in het leven en de zending van de Kerk, dat vraagt om een beter begrip in het kerkelijk bewustzijn en de theologisch reflectie zelf. Het is daarom noodzakelijk zich vragen te stellen over de ecclesiologische betekenis en de concrete pastorale implicaties van deze verworvenheid.

f) De verscheidenheid aan charismatische uitdrukkingen binnen de Kerk onderstreept de verplichting van het trouwe Volk van God om de profetie van het nabij zijn aan de laatsten te beleven en de cultuur met een diepere ervaring van de geestelijke werkelijkheden te verlichten. Het is noodzakelijk uit te diepen hoe het Godgewijde leven, de lekenverenigingen, de kerkelijke bewegingen en de nieuwe gemeenschappen hun charisma's in dienst kunnen stellen van de gemeenschap en de zending van de lokale Kerken door eraan bij te dragen dat de heiligheid toeneemt dankzij een aanwezigheid die profetisch is.

Voorstellen

g) Wij denken dat de tijd rijp is voor een herziening van de "leidende criteria over de relaties tussen bisschoppen en religieuzen in de Kerk", zoals beschreven in het document *Mutuae relationes* van 1978. Wij stellen voor dat die herziening in een synodale stijl wordt gedaan met insluiting van allen die erbij zijn betrokken.

h) Met hetzelfde doel dienen de bisschoppenconferenties en de conferenties van Hogere Oversten van Instituten van Godgewijde leven en Sociëteiten van Apostolisch Leven plaatsen en instrumenten te bewerkstelligen die geschikt zijn om ontmoetingen en vormen van samenwerking in synodale geest te bevorderen.

i) Op het niveau van hetzij de afzonderlijke lokale Kerken hetzij van de groeperingen van Kerken vereist het bevorderen van de missionaire synodaliteit het instellen en een nauwkeurigere vormgeving van de adviesorganen en raden waarin de vertegenwoordigers van lekenverenigingen, kerkelijke bewegingen en nieuwe gemeenschappen samenkomen om organische relaties tussen deze werkelijkheden en het leven van de lokale Kerken te bevorderen.

j) In de trajecten van de theologische vorming op alle niveaus, vooral in de vorming van de gewijde bedienaren, dient de aandacht die wordt besteed aan de charismatische dimensie van de Kerk werkelijkheid te worden en, waar noodzakelijk, versterkt te worden.

11. Diakens en priesters in een synodale Kerk

Punten van overeenstemming

a) De priesters zijn de belangrijkste medewerkers van de bisschop en vormen met hem één priestercollege (vgl. LG 28); de voor het ambt gewijde diakens dienen het Volk van God in de diaconie van het Woord, de liturgie, maar vooral van de naastenliefde (vgl. LG 29). Ten opzichte van hen brengt de synodale Vergadering vóór alles een diepe dankbaarheid tot uitdrukking. Zich ervan bewust dat zij eenzaamheid en isolement kunnen ervaren, doet zij een beroep op de christelijke gemeenschappen om hen met gebed, vriendschap, samenwerking te ondersteunen.

b) Diakens en priesters zijn met de meest verschillende vormen van pastoraal dienstwerk bezig: de dienst in de parochies, de evangelisatie, het nabij zijn aan de armen en gemarginaliseerden, de inzet in de wereld van de cultuur en de opvoeding, de zending *ad gentes*, het theologisch onderzoek, de bezieling van centra van spiritualiteit enzovoorts. In een synodale Kerk zijn de gewijde bedienaren geroepen om hun dienst aan het Volk van God te beleven in een houding van nabijheid aan de mensen, van opvang van en luisteren naar allen en zij zijn tevens geroepen een diepe persoonlijke spiritualiteit en een gebedsleven te onderhouden. Zij zijn vooral geroepen om de uitoefening van gezag naar het voorbeeld van Jezus te overdenken, die “bestond in goddelijke majesteit, zich van zichzelf heeft ontdaan en het bestaan van een slaaf heeft aangenomen” (Fil. 2, 6-7). De Vergadering erkent dat veel priesters en diakens met hun toewijding het gelaat van Christus als Goede Herder en Dienaar zichtbaar maken.

c) Een belemmering voor het ambt en de zending wordt gevormd door het klerikalisme. Dit komt voort uit een misvatting van de goddelijke roeping, die ertoe leidt haar meer op te vatten als een voorrecht dan als een dienst en die zich manifesteert in een wereldse stijl van machtsuitoefening die weigert rekenschap af te leggen. Deze misvorming van het priesterschap moet vanaf de eerste fasen van de vorming worden tegengegaan door een levendig contact met het alledaagse leven van het Volk van God en een concrete ervaring van dienst aan de meest behoeftigen. Men kan zich vandaag de dag het ambt van priester alleen maar voorstellen in relatie met de bisschop, in het priestercollege, in diepe gemeenschap met de andere diensten en charisma's. Helaas is klerikalisme een houding die zich niet alleen bij de bedienaars, maar ook bij de leken kan manifesteren.

d) Het bewustzijn van de eigen capaciteiten en de eigen beperkingen is een vereiste om het gewijde ambt met een stijl van medeverantwoordelijkheid te kunnen uitoefenen. Daarom moet de menselijke vorming een traject van een realistische zelfkennis waarborgen, die wordt aangevuld met een culturele, spirituele en apostolische groei. In dat traject mag de bijdrage van het gezin waaruit hij afkomstig is en de christelijke gemeenschap waarbinnen de jongere zijn roeping heeft laten rijpen, en van andere gezinnen die zijn groei begeleiden, niet onderschat worden.

Kwesties die behandeld moeten worden

e) In het perspectief van de vorming van alle gedoopten voor een synodale Kerk vraagt die van diakens en priesters om een bijzondere aandacht. Breed wordt het verzoek tot uitdrukking gebracht dat de seminaries of andere vormingstrajecten van de kandidaten voor het ambt verbonden zijn met het dagelijks leven van de gemeenschappen. Het is noodzakelijk de gevaren van formalisme en ideologie te vermijden, die leiden tot autoritaire houdingen en een ware groei in de roeping belemmeren. Het overdenken van de stijl en het vormingstraject vraagt om een brede opzet van het werk van herziening en van discussie.

f) Er zijn verschillende beoordelingen van het celibaat van de priesters tot uitdrukking gebracht. Allen waarderen de profetische waarde en het getuigenis van gelijkvormigheid met Christus ervan; sommigen vragen of de theologische overeenstemming met het priesterambt zich in de Latijnse Kerk noodzakelijkerwijze moet vertalen in een disciplinaire verplichting, vooral daar waar een kerkelijke of culturele context het moeilijk maken. Het betreft een thema dat niet nieuw is en dat weer opgenomen moet worden.

Voorstellen

g) In de Latijnse Kerken is het permanente diaconaat op verschillende manieren in de verschillende kerkelijke contexten geïmplementeerd. Sommige lokale Kerken hebben het helemaal niet ingevoerd; in andere vreest men dat diakens worden beschouwd als een soort remedie voor het priestergebrek. Soms komt hun dienstwerk meer tot uitdrukking in de liturgie dan in de dienst aan de armen en behoeftigen van de gemeenschap. Daarom wordt er aangedrongen op een evaluatie hoe het ambt van diaken na het Tweede Vaticaans Concilie is geïmplementeerd.

h) Vanuit theologisch standpunt gezien komt de eis naar voren het diaconaat vóór alles op zichzelf te begrijpen en niet alleen als een fase in de opgang naar het priesterschap. Het taalgebruik om de primaire vorm van het diaconaat te kwalificeren als “permanent” om het te onderscheiden van het “transeunte” is een aanwijzing van een nog niet adequaat verwezenlijkte verandering van perspectief.

i) De onzekerheden rond de theologie van het diakenambt zijn ook te wijten aan het feit dat in de Latijnse Kerk dit pas vanaf het Tweede Vaticaans Concilie is hersteld als een eigen en permanente graad in de hiërarchie. Een dieper gaande reflectie in dezen zal het mogelijk maken ook de kwestie van de toegang van vrouwen tot het diaconaat te belichten.

j) Er wordt gevraagd om een verdiept onderzoek naar de vorming tot het gewijde ambt in het licht van het perspectief van de missionaire synodale Kerk. Dat houdt een herziening in van de *Ratio fundamentalis* die het profiel ervan bepaalt. Tegelijkertijd bevelen wij aan de permanente vorming van priesters en diakens in synodale zin te verzorgen.

k) De dimensie van transparantie en de cultuur van rapportage zijn een element van cruciaal belang om verder te gaan met de opbouw van een synodale Kerk. Wij vragen de lokale Kerken processen en structuren te vinden die een geregelde controle mogelijk maken van de wijze waarop priesters en diakens die een verantwoordelijke rol hebben, hun ambt uitoefenen. Reeds bestaande instituten, zoals organen van deelname of pastorale bezoeken, kunnen een uitgangspunt vormen voor dit werk door te zorgen voor een betrokkenheid van de gemeenschap. In ieder geval zullen die vormen aangepast moeten worden aan de lokale contexten en de diverse culturen om niet terecht te komen in een vertraging of een bureaucratische last. Daarom zou een regionale of continentale omgeving geschikter kunnen zijn voor een onderscheiding ervan.

l) Men dient te overwegen, beoordeeld van geval tot geval en al naar gelang de context, om priesters die het ambt hebben verlaten, in te passen in een pastorale dienst die hun vorming en ervaring op hun juiste waarde waardeert.

12. De bisschop in de kerkelijke gemeenschap

Punten van overeenstemming

a) In het perspectief van het Tweede Vaticaans Concilie zijn de bisschoppen als opvolgers van de apostelen ten dienste gesteld van de gemeenschap die zich verwezenlijkt in de lokale Kerk, tussen de Kerken en met heel de Kerk. De figuur van de bisschop kan dus dienovereenkomstig begrepen worden in het netwerk van relaties met het deel van het Volk van God dat hem is toevertrouwd, met het priestercollege en de diakens, met Godgewijde personen, met de andere bisschoppen en de bisschop van Rome, in een perspectief dat steeds op de zending is gericht.

b) De bisschop is in zijn Kerk de eerstverantwoordelijke voor de verkondiging van het evangelie en de liturgie. Hij leidt de christelijke gemeenschap en bevordert de zorg voor de armen en de bescherming van de laatsten. Als zichtbaar beginsel van eenheid heeft hij in het bijzonder de taak de verschillende charisma's en ambten die door de Geest worden opgewekt voor de verkondiging van het evangelie en het gemeenschappelijk welzijn van de gemeenschap te onderscheiden en te coördineren. Dit ambt wordt op een synodale wijze verwezenlijkt, wanneer het bestuur in medeverantwoordelijkheid wordt uitgeoefend, wanneer de prediking geschiedt door het luisteren naar het trouwe Volk van God, en wanneer de heiliging en de liturgische viering worden beleefd in nederigheid en bekering.

c) De bisschop heeft een onvervangbare rol in het opzetten en het bezielen van het synodale proces in de lokale Kerk door de circulariteit tussen "allen, sommigen en een" te bevorderen. Het bisschopsambt (het ene) schat de deelname van "alle" gelovigen op haar juiste waarde dankzij de bijdrage van "sommigen" die meer direct zijn betrokken bij processen van onderscheiding en beslissing (organen van deelname en bestuur). De overtuiging waarmee de bisschop het synodale perspectief

aanneemt, en de stijl waarmee hij het gezag uitoefent, beïnvloeden op een beslissende wijze de deelname van priesters en diakens, leken en Godgewijden. De bisschop is geroepen voor allen een voorbeeld van synodaliteit te zijn.

d) In een context waarin de Kerk wordt opgevat als een familie van God, wordt de bisschop beschouwd als de vader van allen; in de geseclariseerde samenlevingen ervaart men daarentegen een crisis van zijn gezag. Het is belangrijk niet de verwijzing naar de sacramentele natuur van het bisschopsambt te verliezen om de figuur van de bisschop niet te laten lijken op die van een burgerlijke autoriteit.

e) De verwachtingen ten opzichte van de bisschop zijn vaak zeer hoog en veel bisschoppen klagen over een overbelasting van bestuurlijke en juridische verplichtingen, die het moeilijk maakt hun zending ten volle te verwezenlijken. Ook de bisschop moet rekening houden met de eigen broosheid en de eigen beperkingen en vindt niet altijd menselijke steun en geestelijke hulp. Niet zeldzaam is de pijnlijke ervaring van een zekere eenzaamheid. Daarom is het enerzijds belangrijk de wezenlijke aspecten van de zending van de bisschop opnieuw in het middelpunt te plaatsen, anderzijds een authentieke broederschap tussen bisschoppen en met het priestercollege te onderhouden.

Kwesties die behandeld moeten worden

f) Op theologisch niveau dient de betekenis van de band van wederkerigheid tussen de bisschop en de lokale Kerk meer uitgediept te worden. Hij is geroepen haar te leiden en tegelijkertijd de rijkdom van haar geschiedenis, haar traditie en de in haar aanwezige charisma's te erkennen en te bewaken.

g) De kwestie van de relatie tussen wijdingssacrament en jurisdictie dient uitgediept te worden in het licht van de leer van het Concilie van *Lumen gentium* en het recentere onderricht zoals de apostolische constitutie *Praedicate Evangelium* om de theologische en canonieke criteria te preciseren die ten grondslag liggen aan het principe van het delen van de verantwoordelijkheden van de bisschop en om de terreinen, vormen en implicaties van de medeverantwoordelijkheid te bepalen.

h) Sommige bisschoppen laten hun gevoel van onbehagen blijken, wanneer hun wordt gevraagd tussen beiden te komen in kwesties van geloof en moraal waarover in het episcopaat geen volledige overeenstemming is. Het is noodzakelijk verder te reflecteren over de relatie tussen bisschoppelijke collegialiteit en verschil in theologische en pastorale visies.

i) Een cultuur van transparantie en respect voor de procedures die voorzien zijn voor de bescherming van minderjarigen en kwetsbare personen, zijn een integraal onderdeel van een synodale Kerk. Het is noodzakelijk verdere structuren te ontwikkelen die gewijd zijn aan het voorkomen van misbruik. De delicate kwestie van het omgaan met misbruik maakt het voor veel bisschoppen moeilijk de rol van vader en van rechter met elkaar in overeenstemming te brengen. Er wordt gevraagd om te

overwegen of het passend is de rechterlijke taak aan een andere, nog canoniek te preciseren, instantie toe te vertrouwen.

Voorstellen

j) Er dienen in juridisch nog te bepalen vormen structuren en processen in werking te worden gesteld die het handelen van de bisschop regelmatig controleren, waarbij verwezen wordt naar de stijl van gezagsuitoefening, het economisch beheer van de goederen van het bisdom, het functioneren van de organen van deelname en de bescherming ten opzichte van ieder type van misbruik. De cultuur van rapportage is een integraal onderdeel van een synodale Kerk die behalve een mogelijke bescherming tegen misbruik de medeverantwoordelijkheid bevordert.

k) Er wordt gevraagd om de bisschopsraad (can. 473 § 4) en de diocesane of eparchiale pastorale raad (CIC can. 511, CCEU can. 272) verplicht te stellen en ook op het niveau van het recht de diocesane organen van medeverantwoordelijkheid operationeler te maken.

l) De Vergadering vraagt met een onderzoek te beginnen naar de selectiecriteria voor de kandidaten voor het episcopaat en daarbij het gezag van de apostolische nuntius in evenwicht te brengen met de deelname van de bisschoppenconferentie. Er wordt ook gevraagd het consulteren van het Volk van God uit te breiden door een groter aantal leken, Godgewijden te horen en ervoor te zorgen ongepaste druk te vermijden.

m) Veel bisschoppen maken de eis kenbaar het functioneren te overdenken en de structuur te versterken van de metropolitane zetels (kerkprovincies) en van de regio's, opdat zij een concrete uitdrukking zijn van collegialiteit in een gebied en in kringen waarin de bisschoppen ervaring kunnen opdoen van broederschap, wederzijdse steun, transparantie en breder overleg.

13. De bisschop van Rome in het bisschoppencollege

Punten van overeenstemming

a) De synodale dynamiek werpt ook een nieuw licht op het ambt van de bisschop van Rome. De synodaliteit brengt immers op een symfonische wijze de dimensies gemeenschappelijk ("allen"), collegiaal ("sommigen") en persoonlijk ("een") van de Kerk op lokaal, regionaal en universeel niveau tot uitdrukking. In die visie is het petrinisch ambt van de bisschop van Rome intrinsiek aan de synodale dynamiek, zoals ook het gemeenschappelijke aspect dat heel het Volk van God insluit, en de collegiale dimensie van het bisschopsambt. Daarom beroepen synodaliteit, collegialiteit en primaat zich op elkaar: het primaat veronderstelt het uitoefenen van de synodaliteit en de collegialiteit, zoals beide het uitoefenen van het primaat impliceren.

b) Het bevorderen van de eenheid van alle christenen is een wezenlijk aspect van het ambt van de bisschop van Rome. De oecumenische weg heeft het mogelijk gemaakt

het begrip van het ambt van de opvolger van Petrus te verdiepen en moet dit ook in de toekomst blijven doen. De antwoorden op de uitnodiging die door de heilige Johannes Paulus II werd gedaan in de encycliek *Ut unum sint*, evenals de conclusies van de oecumenische dialogen, kunnen hulp bieden voor een katholiek begrip van het primaat, de collegialiteit, de synodaliteit en de wederzijdse relaties ervan.

c) De hervorming van de Romeinse Curie is een belangrijk aspect van het synodale traject van de katholieke Kerk. De apostolische constitutie *Praedicate Evangelium* benadrukt immers het feit dat “de Romeinse Curie niet staat tussen de paus en de bisschoppen, maar zich veeleer ten dienste stelt van beiden overeenkomstig de manieren die eigen zijn aan de natuur van ieder” (PE I.8). Zij bevordert een hervorming die gebaseerd is op “het leven in gemeenschap” (PE I.4) en op een “heilzame decentralisatie” (EG 16, gecit. in PE II.2). Het feit dat veel leden van de Romeinse dicasteries diocesane bisschoppen zijn, brengt de katholiciteit van de Kerk tot uitdrukking en zou de relatie tussen de Curie en de lokale Kerken moeten begunstigen. De daadwerkelijke uitwerking van *Praedicate Evangelium* zal een grotere synodaliteit binnen de curie, hetzij tussen de verschillende dicasteries hetzij in ieder daarvan, kunnen begunstigen.

Kwesties die behandeld moeten worden

d) Er wordt gevraagd om een uitdieping van hoe de wijze waarop een vernieuwd begrip van het bisschopsambt binnen een synodale Kerk invloed heeft op het ambt van de bisschop van Rome en de rol van de Romeinse Curie. Die kwestie heeft een belangrijke neerslag op de wijze van het beleven van de medeverantwoordelijkheid in het bestuur van de Kerk. Op universeel niveau bieden het *Wetboek van Canoniek Recht* en het *Wetboek van Canoniek Recht van de Oosterse Kerken* bepalingen voor een meer collegiale uitoefening van het pausambt. Deze zouden in de praktijk verder kunnen worden ontwikkeld en versterkt in een toekomstige aanpassing van beide teksten.

e) De synodaliteit kan licht werpen op de wijzen van samenwerking van het college van kardinalen met het petrinisch ambt en op de vormen waarin men hun collegiale onderscheiding in de gewone en buitengewone consistories kan bevorderen.

f) Het is belangrijk voor het welzijn van de Kerk de meest gepaste manieren te bestuderen om de wederzijdse kennis en de banden van gemeenschap tussen de leden van het college van kardinalen te bestuderen, ook rekening houdend met hun verscheidenheid van herkomst en cultuur.

Voorstellen

g) De bezoeken *ad limina Apostolorum* zijn het hoogtepunt van de relaties van de herders van de Kerk met de bisschop van Rome en zijn naaste medewerkers in de Romeinse Curie. Men dient de vorm waarin zij verwezenlijkt worden, te herzien om ze steeds meer tot een gelegenheid te maken voor een open en wederzijdse uitwisseling die de gemeenschap en een ware beoefening van collegialiteit en synodaliteit begunstigt.

h) In het licht van de synodale vormgeving van de Kerk is het noodzakelijk dat de dicasteries van de Romeinse Curie het overleg van de bisschoppen op zijn juiste waarde schatten om zo meer aandacht te hebben voor de verscheidenheid van situaties en met meer aandachtig luisteren naar de stem van de lokale Kerken.

i) Het lijkt opportuun te voorzien in vormen van beoordeling van het handelen van de van de pauselijke vertegenwoordigers door de lokale Kerken van de landen waar zij hun zending vervullen om hun dienst te vergemakkelijken en te vervolmaken.

j) Er wordt voorgesteld de ervaring van het college van kardinalen (C-9) op te waarderen en te versterken als synodale raad ten dienste van het petrinisch ambt.

k) In het licht van het Tweede Vaticaans Concilie is het noodzakelijk nauwkeurig te onderzoeken of het opportuun is de prelaten van de Romeinse Curie tot bisschop te wijden.

DEEL III - BANDEN SMEDEN, GEMEENSCHAPPEN OPBOUWEN

14. Een synodale benadering van de vorming

Punten van overeenstemming

a) Zorgen voor de eigen vorming is het antwoord dat iedere gedoopte geroepen is te geven op de gaven van de Heer om de ontvangen talenten vrucht te laten dragen en ze ten dienste te stellen van allen. De tijd die de Heer heeft gewijd aan de vorming van de leerlingen openbaart het belang van deze kerkelijke activiteit, die vaak weinig in het oog valt, maar beslissend is voor de zending. Wij willen een woord van dank en bemoediging uitspreken aan allen die zich op dit vlak hebben ingezet, en nodigen hen uit de nieuwe elementen die naar voren komen uit de synodale weg van de Kerk, aan te grijpen.

b) De wijze waarop Jezus de leerlingen heeft gevormd, is het model waarnaar wij moeten verwijzen. Hij heeft zich er niet toe beperkt een of ander onderricht te geven, maar Hij heeft met hen zijn leven gedeeld. Met zijn gebed heeft Hij de vraag opgewekt: "Leer ons bidden"; door de honger te stillen van de menigten heeft Hij geleerd de behoeftigen niet af te danken; toen Hij naar Jeruzalem ging, heeft Hij gewezen op de weg van het kruis. Van het evangelie leren wij dat vorming niet alleen, noch primair een ontwikkeling is van eigen capaciteiten: zij is een bekering tot de logica van het Rijk, die ook nederlagen en mislukkingen vruchtbaar kan maken.

c) Het heilige Volk van God is niet alleen een object, maar vóór alles een subject dat medeverantwoordelijk is voor de vorming. De eerste vorming gebeurt in feite in het gezin. Daar ontvangen wij niet zelden de eerste verkondiging van het geloof in de taal - ja zelfs in het dialect - van onze ouders en onze grootouders. De inbreng van hen die een ambt in de Kerk vervullen, moet zich dus vervlechten met de wijsheid van de eenvoudigen in een opvoedkundig verbond dat onontbeerlijk is voor de gemeenschap. Dat is het eerste teken van een vorming die in synodale zin wordt verstaan.

d) In de christelijke initiatie vinden wij de grote richtlijnen voor de trajecten van de vorming. In het middelpunt van de vorming staat de verdieping van het *kerygma*, dat wil zeggen van de ontmoeting met Jezus Christus die ons de gave van een nieuw leven aanbiedt. De catechumenale logica herinnert ons eraan dat wij allen zondaars zijn tot heiligheid geroepen. Daarom zetten wij ons in voor wegen van bekering die het sacrament van de verzoening tot voltooiing brengt, en voeden wij het verlangen naar heiligheid, gesteund door een groot aantal getuigen.

e) De gebieden waarin de vorming van het Volk van God zich afspeelt, zijn talrijk. Naast de theologisch vorming is de vorming vermeld die zich richt op een reeks specifieke bevoegdheden: het uitoefenen van medeverantwoordelijkheid, luisteren, onderscheiding, oecumenische en interreligieuze dialoog, dienst aan de armen en zorg voor het gemeenschappelijke huis, inzet als "digitale missionarissen", het faciliteren van processen van onderscheiding en conversatie in de Geest, het bouwen

aan consensus en het oplossen van conflicten. Bijzondere aandacht dient besteed te worden aan de catechetische vorming van kinderen en jongeren, die een actieve deelname aan de gemeenschap met zich mee zou moeten brengen.

f) De vorming voor een synodale Kerk vereist dat zij wordt ondernomen op een synodale wijze: heel het Volk van God vormt zich samen, terwijl het samen op weg is. Het is noodzakelijk de mentaliteit van het delegeren te overwinnen die men in zoveel kringen van de pastoraal terugvindt. Een synodaal geïnterpreteerde vorming heeft ten doel het Volk van God in de gelegenheid te stellen de eigen roeping van het doopsel ten volle te beleven in het gezin, op de werkplek, in een kerkelijke, sociale en intellectuele omgeving en ieder in staat te stellen actief deel te nemen aan de zending van de Kerk overeenkomstig eigen charisma's en eigen roeping.

Kwesties die behandeld moeten worden

g) Wij dringen erop aan het thema van de affectieve en seksuele opvoeding uit te diepen om de jongeren op hun weg van groei te begeleiden en de affectieve rijping te ondersteunen van hen die geroepen zijn tot het celibaat en de gewijde maagdelijkheid. De vorming op deze terreinen is een noodzakelijke hulp in alle ogenblikken van het leven.

h) Het is voor een beter begrip van de menselijke ervaring belangrijk de dialoog tussen de menswetenschappen, vooral de psychologie, en de theologie te verdiepen, die zich niet ertoe beperkt hun bijdragen naast elkaar te zetten, maar ze integreert in een rijpere synthese.

i) Het Volk van God moet breed vertegenwoordigd zijn in de vorming van de gewijde bedienaren, zoals reeds gevraagd in de voorafgaande synodes. Een brede herziening van de vormingsprogramma's is nuttig, met bijzondere aandacht voor de wijze waarop de vrouwelijke inbreng en de bijdrage van de gezinnen op hun waarde worden geschat.

j) De bisschoppenconferenties worden aangemoedigd op regionaal niveau te werken om samen een cultuur van permanente vorming te scheppen met gebruikmaking van alle beschikbare middelen, de ontwikkeling van digitale keuzes inbegrepen.

Voorstellen

k) Wij stellen voor in het licht van de synodaliteit, voor zover mogelijk, de voorkeur te geven aan gezamenlijke voorstellen voor de vorming die gericht zijn op heel het Volk van God (leken, Godgewijden en gewijde bedienaren). Het is aan de bisdommen deze projecten op lokaal niveau aan te moedigen. Wij moedigen de bisschoppenconferenties aan om op regionaal niveau samen te werken om samen een cultuur van permanente vorming te scheppen met gebruikmaking van alle beschikbare middelen, de ontwikkeling van digitale keuzes inbegrepen.

l) De verschillende componenten van het Volk van God dienen vertegenwoordigd te zijn in de vormingstrajecten tot het gewijde ambt, overeenkomstig hetgeen door voorafgaande synodes is gevraagd. Van bijzonder belang is de betrokkenheid van vrouwen.

m) Nuttig zijn adequate processen van de selectie van kandidaten voor het gewijde ambt en men dient zich te houden aan de vereisten met betrekking tot de propedeutische programma's.

n) De vorming van de gewijde bedienaren dient in de verschillende contexten ingericht te worden in overeenstemming met een synodale Kerk. Dat vereist dat de kandidaten alvorens specifieke wegen in te slaan eerst een werkelijke ervaring van christelijke gemeenschap opdoen. De weg van de vorming mag geen kunstmatige omgeving creëren, gescheiden van het gemeenschappelijke leven van de gelovigen. Met waarborging van de vereisten van de vorming tot het ambt zal deze een authentieke geest van dienst aan het Volk van God in de prediking, de viering van de sacramenten en de bezieling van de naastenliefde begunstigen. Dat zal een herziening van de *Ratio fundamentalis* voor de priesters en de permanente diakens kunnen vereisen.

o) Met het oog op de eerstvolgende zitting van de Vergadering stelt men voor een raadpleging te organiseren van de verantwoordelijken voor de eerste en permanente vorming van de priesters om de receptie van het synodale proces te beoordelen en de veranderingen voor te stellen die noodzakelijk zijn om het uitoefenen van gezag in een stijl die geëigend is voor een synodale Kerk, te bevorderen.

15. Kerkelijke onderscheiding en open kwesties

Punten van overeenstemming

a) De ervaring van de conversatie in de Geest is verrijkend geweest voor al degenen die eraan deel hebben genomen. In het bijzonder heeft men de stijl van communicatie gewaardeerd: de vrijheid in het uitdrukken van de eigen gezichtspunten en het naar elkaar luisteren. Dat vermijdt dat men te snel overschakelt op een debat dat gebaseerd is op een herhaling van de eigen argumenten, die geen ruimte en tijd laat om zich rekenschap te geven van de redenen van de ander.

b) Deze grondhouding schept een context die gunstig is om kwesties uit te diepen die ook binnen de Kerk controversieel blijken te zijn, zoals de antropologische gevolgen van de digitale technologieën en van de kunstmatige intelligentie, de geweldloosheid en de legitieme zelfverdediging, de problemen betreffende het ambt, de thema's die in verband staan met de lichamelijke en de seksualiteit en nog andere.

c) Om een authentieke kerkelijke onderscheiding op deze en andere terreinen te ontwikkelen is het noodzakelijk, in het licht van het Woord van God en het leergezag, een ruimere informatiebasis en een gestructureerde bespiegelende component te integreren. Om te vermijden dat men zijn toevlucht neemt tot het gemak van

conventionele formules dient er een vergelijking gemaakt te worden met de gezichtspunten van de mens- en sociale wetenschappen, de filosofische reflectie en de theologische uitwerking.

d) Onder de kwesties waarover het belangrijk is verder te reflecteren, is er die van de relatie tussen liefde en waarheid en de neerslag die deze heeft op veel controversiële kwesties. Alvorens een uitdaging te zijn is deze relatie in werkelijkheid een genade die in de christelijke openbaring aanwezig is. Jezus heeft immers de belofte in vervulling doen gaan die men leest in de psalmen: "Genade en waarheid ontmoeten elkander, de vrede omhelst de gerechtigheid. Waarheid ontspruit uit de aarde, gerechtigheid ziet uit de hemel neer" (Ps. 85, 11-12).

e) De bladzijden van het evangelie laten zien dat Jezus personen ontmoet in de uniciteit van hun geschiedenis en situatie. Hij gaat nooit uit van vooroordelen of etiketten, maar van een authentieke relatie waarbij Hij zichzelf met heel zijn persoon betreft, ook met als prijs dat Hij zich blootstelt aan onbegrip en afwijzing. Jezus luistert altijd naar de kreet om hulp van wie daaraan behoefte heeft, ook al wordt die niet tot uitdrukking gebracht; Hij maakt gebaren die liefde overbrengen en vertrouwen herstellen; Hij maakt met zijn aanwezigheid een nieuw leven mogelijk: wie Hem ontmoet, komt daar veranderd uit tevoorschijn. Dat gebeurt, omdat de waarheid waarvan Jezus de drager is, niet een idee is, maar de aanwezigheid zelf van God te midden van ons; en de liefde waarmee Hij handelt, is niet alleen een gevoel, maar de gerechtigheid van het Rijk dat de geschiedenis verandert.

f) De moeilijkheid die wij tegenkomen bij het vertalen van deze heldere evangelische visie in pastorale keuzes, is een teken van ons onvermogen om overeenkomstig het evangelie te leven en herinnert ons eraan dat wij degene die hulp nodig heeft, alleen maar kunnen ondersteunen door middel van onze persoonlijke en gemeenschappelijke bekering. Als wij de leer streng en met een oordelende houding gebruiken, verraden wij het evangelie; als wij een goedkope barmhartigheid praktiseren, geven wij de liefde van God niet door. De eenheid van waarheid en liefde houdt in dat men de moeilijkheden van de ander op zich neemt om ze zich eigen te maken, zoals gebeurt onder echte broeders en zusters. Daarom kan die eenheid alleen maar verwezenlijkt worden door geduldig de weg van de begeleiding te volgen.

g) Enkele kwesties zoals die met betrekking tot de identiteit van geslacht en de seksuele geaardheid, het levenseinde, de moeilijke huwelijksituaties, ethische problemen die zijn verbonden met kunstmatige intelligentie, blijken niet alleen controversieel te zijn in de samenleving, maar ook in de Kerk, omdat zij nieuwe vragen stellen. Soms zijn de antropologische categorieën die wij hebben uitgewerkt, niet voldoende om de complexiteit van de elementen te bevatten die naar voren komen uit de ervaring of de kennis van de wetenschappen, en verfijning en verdere studie vereisen. Het is belangrijk de tijd te nemen die noodzakelijk is voor deze reflectie, en er de beste energie in te steken zonder te wijken voor simplificerende oordelen die de personen en het Lichaam van de Kerk kwetsen. Veel aanwijzingen worden al geboden door het leergezag en wachten erop vertaald te worden in geëigende pastorale initiatieven. Ook waar verdere verduidelijkingen noodzakelijk

zijn, wijst het gedrag van Jezus, dat men zich eigen maakt in het gebed en de bekering van het hart, ons de te volgen weg.

Kwesties die behandeld moeten worden

h) Wij erkennen de noodzaak de kerkelijke reflectie voort te zetten over de oorspronkelijke vervoering van liefde en waarheid, waarvan Jezus getuigt, met het oog op een kerkelijke praktijk die er de bezieling van eert.

i) Wij moedigen de deskundigen op de verschillende terreinen van kennis aan een spirituele wijsheid te doen rijpen die het hun specialistische competentie mogelijk maakt een ware kerkelijke dienst te worden. De synodaliteit op dit terrein komt tot uitdrukking als een bereidheid om samen in de verscheidenheid van opzet, maar in een harmonie van doeleinden na te denken ten dienste van de zending.

j) Het is nodig de voorwaarden te identificeren die een theologisch en cultureel onderzoek mogelijk maken dat weet uit te gaan van de dagelijkse ervaring van het heilige Volk van God en zich ten dienste daarvan stelt.

Voorstellen

k) Wij stellen voor initiatieven te bevorderen die een gedeelde onderscheiding mogelijk maken over leerstellige, pastorale en ethische kwesties die controversieel zijn, in het licht van het Woord van God, het onderricht van de Kerk, de theologische reflectie en door de synodale ervaring op haar juiste waarde te schatten. Dat kan verwezenlijkt worden door middel van een uitdieping tussen deskundigen van verschillende competenties en herkomst in een institutionele context die de discretie van het debat beschermt en de oprechtheid van de discussie bevordert door, wanneer dat geëigend is, ook ruimte te laten voor de stem van personen die de vermelde controversen direct aangaan. Dit traject zal met het oog op de eerstvolgende synodale zitting geïnitieerd moeten worden.

16. Voor een Kerk die luistert en begeleidt

Punten van overeenstemming

a) Luisteren is de term die het best de meest intense ervaring tot uitdrukking brengt die de eerste twee jaar van het synodale traject en ook van de werkzaamheden van de Vergadering heeft gekenmerkt. Dit doet het in de dubbele betekenis van luisteren als iets dat wordt gegeven en ontvangen, horen en gehoord worden. Luisteren is een diep menselijke waarde, een dynamiek van wederkerigheid, waarbij het een bijdrage levert aan de weg van de ander en er een aan de eigen weg ontvangt.

b) Uitgenodigd worden het woord te nemen en gehoord te worden in de Kerk en door de Kerk is een intense en onverwachte ervaring geweest voor velen van degenen die op lokaal niveau hebben deelgenomen aan het synodale proces, vooral onder hen die lijden onder vormen van marginalisering in de maatschappij en ook in de christelijke

gemeenschap. Gehoord worden is een ervaring van bevestiging en erkenning van de eigen waardigheid: dat is een machtig instrument om de bronnen van de persoon en de gemeenschappen te activeren.

c) Jezus Christus in het middelpunt plaatsen van ons leven vereist een zekere zelfopoffering. In dit perspectief vraagt het luisteren naar de bereidheid om zichzelf te decentraliseren om ruimte te laten voor de ander. Dat hebben wij ervaren in de dynamiek van de conversatie in de Geest. Het betreft een veeleisende ascetische oefening die ieder verplicht de eigen beperkingen en de vooringenomenheid van het eigen standpunt te erkennen. Hierdoor opent zij een mogelijkheid om te luisteren naar de stem van de Geest van God, die ook over de grenzen heen van het behoren tot een Kerk spreekt en een weg van verandering en bekering in gang kan zetten.

d) Luisteren heeft een christologische waarde: het betekent de houding van Jezus aannemen ten overstaan van personen die Hij ontmoette (vgl. Fil. 2, 6-11); het heeft ook een kerkelijke waarde, daar het de Kerk is die luistert door middel van het werk van enkele gedoopten die niet namens zichzelf, maar namens de gemeenschap handelen.

e) Gedurende het synodale proces is de Kerk veel personen en groepen tegengekomen die vragen om gehoord en begeleid te worden. Op de eerste plaats vermelden wij de jongeren, van wie de vraag om gehoord en begeleid te worden krachtig heeft weerklonken op de aan hen gewijde synode (2018) en op deze Vergadering. Dit bevestigt de noodzaak van een voorkeursoptie voor de jongeren.

f) De Kerk moet met bijzondere aandacht en gevoeligheid luisteren naar de stem van de slachtoffers en de overlevenden van seksueel, geestelijk, economisch, institutioneel misbruik, machts- en gewetensmisbruik door leden van de clerus of personen met kerkelijke aanstellingen. Authentiek luisteren is een fundamenteel element van de weg naar genezing, berouw, gerechtigheid en verzoening.

g) De Vergadering brengt haar nabijheid en ondersteuning voor allen naar voren die leven in de omstandigheid van eenzaamheid als keuze van trouw aan de traditie en het leergezag van de Kerk inzake huwelijk en seksuele ethiek, waarin zij een bron van leven ontdekken. De christelijke gemeenschappen worden uitgenodigd hun in het bijzonder nabij te zijn door naar hen te luisteren en hen te begeleiden bij hun inzet.

h) Op vele wijzen vragen ook de personen die zich door de Kerk gemarginaliseerd of uitgesloten voelen op grond van hun huwelijkssituatie, identiteit en seksualiteit, dat zij gehoord en begeleid worden en dat hun waardigheid wordt beschermd. In de Vergadering heeft men een diep gevoel van liefde, barmhartigheid en medelijden gezien voor de personen die door de Kerk gekwetst of verwaarloosd worden of zich zo voelen, en die naar een plaats verlangen waar zij “naar huis” kunnen terugkeren en waar zij zich veilig kunnen voelen, gehoord en gerespecteerd kunnen worden zonder dat zij bang hoeven te zijn zich geoordeeld te voelen. Luisteren is een eerste vereiste om samen op zoek te gaan naar de wil van God. De Vergadering bevestigt

opnieuw dat het de christenen niet mag ontbreken aan respect voor de waardigheid van iedere persoon.

i) Ook wenden zich personen die lijden onder verschillende vormen van armoede, uitsluiting en marginalisering binnen samenlevingen waar ongelijkheid onverbiddelijk groeit, tot de Kerk op zoek naar een gelegenheid om gehoord en begeleid te worden. Naar hen luisteren maakt het de Kerk mogelijk zich rekenschap te geven van hun standpunt en concreet naast hen te gaan staan, maar vooral zich door hen te laten evangeliseren. Wij danken en bemoedigen degenen die zich inzetten voor de dienst van het luisteren naar en de begeleiding van hen die in de gevangenis zitten en er in het bijzonder behoefte aan hebben om de barmhartige liefde van de Heer te ervaren en zich niet geïsoleerd te voelen van de samenleving. Namens de Kerk verwezenlijken zij de woorden van de Heer “ik was in de gevangenis en gij hebt Mij bezocht” (Mat. 25, 36).

j) Veel personen leven in een toestand van eenzaamheid die vaak dicht staat bij het in de steek gelaten zijn. Ouderen en zieke personen zijn vaak onzichtbaar in de samenleving. Wij moedigen de parochies en de christelijke gemeenschappen aan hen nabij te zijn en naar hen te luisteren. De werken van barmhartigheid geïnspireerd door de woorden van het evangelie “Ik was ziek en gij hebt Mij bezocht (Mat. 25, 39) hebben een diepe betekenis voor de personen die erbij betrokken zijn, en ook voor het koesteren van de gemeenschapsbanden.

k) De Kerk wil naar allen luisteren, niet alleen naar hen die met een groter gemak hun eigen stem weten te laten horen. In sommige streken kunnen om culturele en maatschappelijke redenen de leden van sommige groepen, zoals jongeren, vrouwen en minderheden, het moeilijker vinden om zich vrij uit te drukken. Ook de ervaring te leven onder onderdrukkende en dictatoriale regimens tast het noodzakelijke vertrouwen aan om vrij te spreken. Hetzelfde kan gebeuren, wanneer gezagsuitoefening binnen de christelijke gemeenschap onderdrukkend wordt, in plaats van bevrijdend.

Kwesties die behandeld moeten worden

l) Luisteren vereist een onvoorwaardelijke acceptatie. Dat betekent niet afzien van helderheid in het presenteren van de heilsboodschap van het evangelie en iedere mening of ieder standpunt goedkeuren. De Heer Jezus opende nieuwe horizonten voor hen die zonder voorwaarden luisterden, en wij zijn geroepen evenzo te doen om de Blijde Boodschap te delen met degenen die wij ontmoeten.

m) Basisgemeenschappen of kleine christelijke gemeenschappen, verspreid over vele delen van de wereld, begunstigen de praktijk van luisteren naar en onder de gedoopten. Wij zijn geroepen het potentieel ervan op zijn juiste waarde te schatten en ook te onderzoeken hoe het mogelijk is deze aan te passen aan een stedelijke context.

Voorstellen

n) Wat zouden wij moeten veranderen, opdat zij die zich uitgesloten voelen, een gastvrijere Kerk kunnen ervaren? Luisteren en begeleiding zijn niet alleen maar individuele initiatieven, maar ook een vorm van kerkelijk handelen. Daarom moeten zij een plaats vinden binnen de gewone pastorale planning en de operationele structurering van de christelijke gemeenschappen op de verschillende niveaus, waarbij ook de geestelijke begeleiding op haar juiste waarde wordt geschat. Een synodale Kerk kan er niet van afzien een Kerk te zijn die luistert, en deze inzet moet zich vertalen in concreet handelen.

o) De Kerk vertrekt niet vanaf nul, maar beschikt reeds over talrijke instellingen en structuren die deze kostbare taak vervullen. Wij denken bijvoorbeeld aan het fijnmazige werk van het luisteren naar en begeleiden van armen, gemarginaliseerden, migranten en vluchtelingen, verwezenlijkt door de Caritas en veel andere instellingen die verbonden zijn met het Godgewijde leven of aan vormen van lekenverenigingen. Het is noodzakelijk zich ervoor in te zetten om hun band met het leven van de gemeenschap te versterken, daarbij vermijdend dat ze worden beschouwd als activiteiten die aan sommigen worden gedelegeerd.

p) De personen die de dienst van het luisteren en de begeleiding in de verschillende vormen ervan verrichten, hebben een adequate vorming nodig, ook op grond van het type personen waarmee zij in aanraking komen, en zij hebben er behoefte aan zich gesteund te voelen door de gemeenschap. Van hun kant hebben de gemeenschappen er behoefte aan zich volledig bewust te worden van de waarde van een dienst die namens hen wordt verleend, en de vrucht van dit luisteren te ontvangen. Om meer de aandacht te vestigen op deze dienst wordt voorgesteld een op het doopsel gebaseerde, aan de verschillende contexten aangepaste dienst van luisteren en begeleiden, in te stellen. De manieren waarop deze wordt verleend, zullen een grotere betrokkenheid van de gemeenschappen bevorderen.

q) De SECAM (Symposium van de Bisschoppenconferenties van Afrika en Madagaskar) wordt aangemoedigd om een theologisch en pastorale onderscheiding te bevorderen inzake het thema van de polygamie en de begeleiding van personen in polygame verbintenissen die naderen tot het geloof.

17. Missionarissen in een digitale omgeving

Punten van overeenstemming

a) De digitale cultuur betekent een fundamentele verandering in de wijze waarop wij de werkelijkheid opvatten en welke relatie wij hebben met onszelf, onder elkaar, de omgeving rondom ons en ook met God. De digitale omgeving verandert onze leerprocessen, de waarneming van de tijd, de ruimte, het lichaam, de intermenselijke relaties en onze hele wijze van denken. Het dualisme tussen werkelijk en virtueel beschrijft niet op een adequate wijze de werkelijkheid en de ervaring van ons allen, vooral van de jongeren, de zogenaamde “digital natives”.

b) De digitale cultuur is daarom niet zozeer afgezonderd van de zending als wel een cruciale dimensie van het getuigenis van de Kerk in de hedendaagse cultuur. Daarom bekleedt zij een bijzondere functie in een synodale Kerk.

c) De missionarissen zijn altijd met Christus uitgetrokken naar nieuwe grenzen, voorgegaan en gedreven door de werking van de Geest. Vandaag de dag is het aan ons de huidige cultuur te bereiken in alle ruimten waar de personen zin en liefde zoeken, met inbegrip van hun gsm's en tablets.

d) Wij kunnen de digitale cultuur niet evangeliseren zonder haar eerst begrepen te hebben. De jongeren en onder hen de seminaristen, de jonge priesters en de jonge Godgewijden, die er vaak een diepgaande ervaring mee hebben, zijn degenen die het meest geschikt zijn om zowel de zending van de Kerk in de digitale omgeving uit te voeren als om de rest van de gemeenschap, met inbegrip van de herders, te begeleiden naar een grote vertrouwdheid met de dynamiek ervan.

e) Binnen het synodale proces tonen de initiatieven van de digitale synode (het Project "De Kerk luistert naar je") de mogelijkheden van de digitale omgeving vanuit missionair standpunt gezien, de creativiteit en de edelmoedigheid van degenen die er zich voor inzetten, en het belang om hun vorming, begeleiding, mogelijkheid voor een discussie onder gelijken en samenwerking aan te bieden.

Kwesties die behandeld moeten worden

f) Internet is steeds meer aanwezig in het leven van kinderen en gezinnen. Hoewel het een groot potentieel heeft om ons leven te verbeteren, kan het ook de oorzaak zijn van schade en wonden, bijvoorbeeld door pesten, desinformatie, seksuele uitbuiting en verslaving. Het is dringend noodzakelijk na te denken over hoe de christelijke gemeenschap de gezinnen kan ondersteunen door te waarborgen dat de ruimte online niet alleen veilig is, maar ook spiritueel leven gevend.

g) Er zijn veel initiatieven online, verbonden met de Kerk, van grote waarde en groot nut, die een uitstekende catechese en vorming tot het geloof aanbieden. Helaas zijn er ook sites waarop thema's in verband met het geloof op een oppervlakkige, gepolariseerde en zelfs haatdragende wijze aan de orde worden gesteld. Als Kerk en als afzonderlijke digitale missionarissen hebben wij de plicht ons af te vragen hoe wij kunnen garanderen dat onze aanwezigheid online een ervaring van groei vormt voor hen met wie wij communiceren.

h) De apostolische initiatieven online hebben een bereik en een actieradius die zich verder uitstrekken dan de territoriale grenzen, zoals die traditioneel worden begrepen. Dat werpt belangrijke vragen op over hoe ze gereguleerd kunnen worden en aan welke kerkelijke autoriteit de bewaking toekomt.

i) Wij moeten ook de implicaties in overweging nemen van de nieuwe digitale grens voor een vernieuwing van de bestaande parochiële en diocesane structuren. Hoe

kunnen wij in een steeds meer digitale wereld vermijden gevangen te blijven binnen de logica van het conserveren en integendeel energieën vrij te maken voor nieuwe vormen van het uitoefenen van de zending?

j) De COVID-19-pandemie heeft de pastorale creativiteit online gestimuleerd door eraan bij te dragen de effecten van de ervaring van isolement en eenzaamheid, zoals die in het bijzonder beleefd worden door ouderen en kwetsbare leden van de gemeenschappen, te reduceren. Ook de katholieke pedagogische instituten hebben effectief gebruik gemaakt van platforms online om vorming en catechese gedurende de lockdowns te blijven aanbieden. Het is goed dat wij overwegen wat deze ervaring ons heeft geleerd en wat de duurzame weldaden kunnen zijn voor de zending van de Kerk in de digitale omgeving.

k) Veel jongeren, die toch de schoonheid zoeken, hebben de fysieke ruimte van de Kerk, waar wij hen trachten uit te nodigen, ten gunste van de ruimte online verlaten. Dat houdt in dat wij zoeken naar nieuwe manieren om hen erbij te betrekken en hun vorming en catechese aan te bieden. Het betreft een thema waarover pastoraal nagedacht moet worden.

Voorstellen

l) Wij stellen voor dat de Kerken erkenning, vorming en begeleiding aanbieden aan de reeds opererende digitale missionarissen door ook een onderlinge ontmoeting te faciliteren.

m) Het is belangrijk samenwerkende netwerken van influencers te creëren die personen insluiten van andere godsdiensten of personen die geen enkel geloof belijden, maar samenwerken voor gemeenschappelijke zaken ter bevordering van de waardigheid van de menselijke persoon, de gerechtigheid en de zorg voor het gemeenschappelijke huis.

18. Organen van deelname

Punten van overeenstemming

a) Als leden van het trouwe Volk van God zijn alle gedoopten medeverantwoordelijk voor de zending, ieder overeenkomstig zijn roeping, met zijn ervaring en competentie; daarom dragen allen ertoe bij om stappen in de hervorming van de christelijke gemeenschappen en heel de Kerk te bedenken en hiertoe te besluiten, zodat zij “de zoete en troostende vreugde van evangeliseren” beleeft. De synodaliteit heeft bij het samenstellen en het functioneren van de organen waarin zij vorm krijgt, als doeleinde de zending. De medeverantwoordelijkheid is voor de zending: dat getuigt ervan dat men zich werkelijk verenigd heeft in de naam van Christus, dit bevrijdt de organen van deelname aan bureaucratische verwickelingen en vormen van wereldse logica van macht, en maakt het zich verenigen vruchtbaar.

b) In het licht van het recente leergezag (in het bijzonder *Lumen gentium* en *Evangelii gaudium*) moet deze medeverantwoordelijkheid van allen voor de zending het criterium zijn dat ten grondslag ligt aan de structurering van de christelijke gemeenschappen en heel de lokale Kerk met al haar diensten, alle instellingen, in ieder orgaan van gemeenschap (vgl. 1. Kor. 12, 14-31). Een juiste erkenning van de verantwoordelijkheid van leken voor de zending in de wereld mag geen voorwendsel worden om alleen aan de bisschoppen en de priesters de zorg voor de christelijke gemeenschap toe te vertrouwen.

c) Het gezag bij uitstek is dat van het Woord van God, dat iedere ontmoeting van de organen van deelname, ieder overleg en iedere besluitvorming moet bezielen. Opdat dit gebeurt, is het noodzakelijk dat op ieder niveau het zich verenigen betekenis en kracht put uit de eucharistie en zich afspeelt in het licht van het Woord, gehoord en gedeeld in het gebed.

d) De samenstelling van de verschillende raden voor het onderscheiden en het beslissen van een synodale missionaire gemeenschap moet voorzien in de aanwezigheid van mannen en vrouwen die bogen op een apostolisch profiel; die zich vóór alles niet onderscheiden door een regelmatig bezoek aan kerkelijke ruimten, maar door een echt evangelisch getuigenis in de meest gewone werkelijkheden van het leven. Het Volk van God is des te meer missionair, naarmate het meer in staat is in zichzelf, ook in de organen van deelname, de stemmen te laten weerklinken van hen die de zending beleven door in de wereld en haar randgebieden te wonen.

Kwesties die behandeld moeten worden

e) In het licht van wat wij samen hebben gedeeld, vinden wij het belangrijk na te denken over hoe we de deelname in de verschillende raden kunnen bevorderen, vooral wanneer de deelnemers denken niet opgewassen te zijn tegen hun taak. De synodaliteit groeit als ieder lid betrokken is bij processen van onderscheiding en besluitvorming voor de zending van de Kerk: in die zin worden wij gesticht en bemoedigd door veel kleine christelijke gemeenschappen in de opkomende Kerken die broederlijk dagelijks “in de nauwste verbondenheid met elkaar” leven rondom het Woord en de eucharistie.

f) Bij het samenstellen van de organen van deelname mogen wij niet langer de taak uitstellen die ons door paus Franciscus in *Amoris laetitia* wordt toevertrouwd. De deelname van mannen en vrouwen die leven in complexe affectieve en huwelijkse situaties, “kan tot uitdrukking komen in kerkelijke diensten: daarom moet men onderscheiden welke van de verschillende tegenwoordig gepraktiseerde vormen van uitsluiting op liturgisch, pastoraal, opvoedkundig en institutioneel gebied kunnen worden overwonnen” (nr. 299). De genoemde onderscheiding betreft ook hun uitsluiting van organen van de parochiële en diocesane gemeenschap, zoals die wordt gepraktiseerd in niet weinig lokale Kerken.

g) In het perspectief van de evangelische oorsprong van de kerkelijke gemeenschap: hoe kunnen wij de aspecten van synodaliteit, namelijk adviseren en beslissen met

elkaar vervlechten? Op grond van de charismatische en ministeriële vormgeving van het Volk van God: hoe integreren wij in de verschillende organen van deelname de taken van adviseren, onderscheiden, beslissen?

Voorstellen

h) Op grond van het begrip van het Volk van God als actief subject van de zending van evangelisatie dient men het verplicht zijn van pastorale raden in de christelijke gemeenschappen en de lokale Kerken te codificeren. Men dient tegelijkertijd de organen van deelname te versterken met een adequate aanwezigheid van leken, met het toekennen van functies van onderscheiding met het oog op werkelijk apostolische besluiten.

i) De organen van deelname zijn de eerste omgeving waarin men de dynamiek van de rapportage meemaakt van wie een verantwoordelijke taak uitoefent. Terwijl wij hen bemoedigen in hun inzet, nodigen wij hen uit de cultuur van de verslaglegging ten overstaan van de gemeenschap waarvan zij de uitdrukking zijn, te praktiseren.

19. De groeperingen van Kerken in de gemeenschap van heel de Kerk

Punten van overeenstemming

a) Wie zijn ervan overtuigd dat iedere Kerk binnen de gemeenschap van de Kerken veel te bieden heeft, omdat de Heilige Geest zijn gaven voor het nut van het geheel overvloedig uitdeelt. Als wij naar de Kerk als Lichaam van Christus kijken, begrijpen wij gemakkelijker dat de verschillende ledematen van elkaar afhankelijk zijn en hetzelfde leven delen: "Wanneer één lid lijdt, delen alle ledematen in het lijden; wordt één lichaamsdeel geëerd, dan delen alle in die vreugde" (1 Kor. 12, 26). Daarom willen wij de geestelijke houdingen ontwikkelen die uit deze zienswijze voortkomen: menselijkheid en edelmoedigheid, respect en samen delen. Belangrijk zijn ook de bereidheid om te groeien in wederzijdse kennis en het voorbereiden van structuren die noodzakelijk zijn, opdat de uitwisseling van geestelijke rijkdommen, missionaire leerlingen en materiële goederen een concrete werkelijkheid kan worden.

b) Het thema van de groeperingen van lokale Kerken is fundamenteel gebleken voor een volledige beoefening van de synodaliteit in de Kerken. Bij het beantwoorden van de vraag over hoe de instanties van synodaliteit en collegialiteit vorm te geven die groeperingen van een lokale Kerk erbij betrekken, is de Vergadering het eens geworden over het belang van de kerkelijke onderscheiding die tot stand is gebracht door de continentale bisschoppenconferenties en de continentale vergaderingen voor een correct verloop van de eerste fase van het synodale proces.

c) Het synodale proces heeft laten zien hoe de door het *Wetboek van Canoniek Recht* en het *Wetboek van Canoniek Recht voor de Oosterse Kerken* voorziene organen efficiënter kunnen functioneren, wanneer zij uitgaan van de lokale Kerken. Het feit dat de Kerk (*Ecclesia tota*) een gemeenschap van Kerken is, vereist dat

iedere bisschop de zorg voor alle Kerken (*sollicitudo omnium Ecclesiarum*) ziet en beleeft als een constitutief aspect van zijn herdersambt van een Kerk.

d) De eerste fase van het synodale proces heeft de beslissende rol van de bisschoppenconferenties benadrukt en de noodzaak naar voren doen komen van een instantie van synodaliteit en collegialiteit op continentaal niveau. De organen die op deze niveaus werkzaam zijn, dragen bij aan het uitoefenen van de synodaliteit met respect voor de lokale werkelijkheden en de processen van inculturatie. De Vergadering heeft het vertrouwen tot uitdrukking gebracht in de mogelijkheid om op deze wijze het gevaar van uniformiteit en centralisme in het bestuur van de Kerk te vermijden.

Kwesties die behandeld moeten worden

e) Alvorens nieuwe structuren te creëren voelen wij de behoefte om de reeds bestaande te versterken en te revitaliseren. Het is bovendien noodzakelijk op ecclesiologisch en canoniek vlak de implicaties van een hervorming van de structuren betreffende de groeperingen van Kerken te bestuderen, opdat zij een vollediger synodaal karakter krijgen.

f) Wanneer men kijkt naar de synodale praktijken van de Kerk van het eerste millennium, dan wordt er voorgesteld te bestuderen hoe men in de huidige canonieke ordening de oude instellingen kan herstellen en ze in overeenstemming kan brengen met die van nieuw opgerichte zoals de bisschoppenconferenties.

g) Wij achten een verdere uitdieping van de leerstellige en juridische natuur van de bisschoppenconferenties noodzakelijk door ook ten opzichte van leerstellige kwesties die op lokaal terrein naar voren komen, de mogelijkheid te erkennen van een collegiaal handelen en zo opnieuw een reflectie te beginnen over het *motu proprio Apostolos tuos*.

h) Men dient de canons te herzien die betrekking hebben op de bijzondere (plenaire en provinciale) concilies om daardoor een grotere deelname van het Volk van God te verwezenlijken naar het voorbeeld van de dispensatie die in het geval van het recente plenaire concilie van Australië is verkregen.

Voorstellen

i) Onder de reeds door het Wetboek voorziene structuren stellen wij voor de kerkprovincie of metropolitane zetel te versterken als plaats van gemeenschap van de lokale Kerk van een gebied.

j) Op basis van de vereiste uitdieping omtrent de vormgeving van de groeperingen van Kerken dient men de uitoefening van de synodaliteit op regionaal, nationaal en continentaal niveau te realiseren.

k) Waar noodzakelijk stellen wij voor om internationale kerkprovincies te creëren voor ten voordele van de bisschoppen die niet tot een bisschoppenconferentie behoren, en om de gemeenschap tussen Kerken buiten de nationale grenzen te bevorderen.

l) In de landen van de Latijnse ritus waar ook een hiërarchie van de oosterse katholieke Kerken aanwezig is, dient men de oosterse bisschoppen toe te voegen aan de nationale bisschoppenconferenties, waarbij hun door het eigen Wetboek bepaalde bestuursautonomie intact blijft.

m) Men dient een canonieke vormgeving van de continentale vergaderingen uit te werken, die met betrekking tot de bijzonderheid van ieder continent, verplicht stelt rekening te houden met de deelname van de bisschoppenconferenties en die van de Kerken met eigen afgevaardigden, die de verscheidenheid van het trouwe Volk van God tegenwoordig stelt.

20. Bisschoppensynode en kerkvergadering

Punten van overeenstemming

a) Ook wanneer zij de moeite van het “samen op weg zijn” heeft ervaren, heeft de Vergadering de evangelische vreugde ervaren Volk van God te zijn. Het nieuwe dat op dit ogenblik van de synodale weg is voorgesteld, is over het algemeen gunstig ontvangen. Het duidelijkst zijn: het overgaan van het houden van de synode als gebeurtenis naar een proces (zoals aangegeven door de apostolische constitutie *Episcopalis communio*); de aanwezigheid van andere leden (mannen en vrouwen) naast de bisschoppen; de actieve aanwezigheid van de broederlijke afgevaardigden; de retraite ter voorbereiding van de Vergadering; de eucharistievieringen in de Sint Pieter; het klimaat van gebed en de methode van de conversatie in de Geest; de opstelling zelf van de Vergadering in de Aula Paulus VI.

b) De Vergadering van de bisschoppensynode heeft met behoud van het eminent bisschoppelijk karakter bij deze gelegenheid goed de intrinsieke band laten zien tussen de synodale dimensie van het leven van de Kerk (de deelname van allen), de collegiale dimensie (de zorg van de bisschoppen voor heel de Kerk), de dimensie van het prismaat (de dienst van de bisschop van Rome die garant staat voor de gemeenschap).

c) Het synodale proces was en is een tijd van genade geweest die ons heeft bemoedigd. God biedt ons de gelegenheid om een nieuwe cultuur van synodaliteit te beproeven die in staat is het leven en de zending van de Kerk richting te geven. Er is echter aan herinnerd dat het niet voldoende is structuren van medeverantwoordelijkheid te scheppen, als het de missionaire synodaliteit ontbreekt aan persoonlijke bekering. De synodale instanties op elk niveau reduceren de persoonlijke verantwoordelijkheid niet van degenen die geroepen zijn daaraan deel te nemen krachtens hun ambt en hun charisma's, maar stimuleren deze nog meer.

Kwesties die behandeld moeten worden

d) De aanwezigheid van andere leden dan de bisschoppen als getuigen van de synodale weg werd gewaardeerd. Blijft echter de vraag omtrent de invloed van hun aanwezigheid als volwaardige leden op het bisschoppelijke karakter van de Vergadering. Enkelen zien het gevaar dat de specifieke taak van de bisschoppen niet adequaat is begrepen. Er zal verhelderd moeten worden op grond van welke criteria de leden die geen bisschop zijn, geroepen kunnen worden om deel uit te maken van de Vergadering.

e) Er zijn ervaringen opgedaan zoals de Eerste Kerkvergadering van Latijns-Amerika en het Caraïbisch gebied, de Organen van het Volk van God in Brazilië, het Plenaire Concilie van Australië. Het blijft de vraag hoe wij in de toekomst synodaliteit en collegialiteit tot uitdrukking kunnen brengen door (zonder onrechtmatige scheidingen) de bijdrage van alle leden van het Volk van God aan de uitwerking van de beslissingen en de specifieke taak van de bisschoppen te onderscheiden. De verdeling in synodaliteit, collegialiteit, primaat mag niet in een statistische of lineaire vorm geïnterpreteerd worden, maar overeenkomstig een dynamische circulariteit in een gedifferentieerde medeverantwoordelijkheid.

f) Als het op regionaal niveau mogelijk is te denken aan volgende fases (een kerkvergadering, gevolgd door een bisschoppenvergadering), dan wordt het opportuun geacht te verhelderen hoe dat kan worden voorgesteld met verwijzing naar de katholieke Kerk in haar geheel. Sommigen vinden dat de in deze Vergadering gehanteerde formule beantwoordt aan dit vereiste, anderen stellen voor om op een kerkvergadering een bisschoppenvergadering te laten volgen om de onderscheiding af te sluiten, weer anderen geven er de voorkeur aan om aan de bisschoppen de rol van leden van de synodale vergadering voor te behouden.

g) Ook zal de wijze uitgediept en verhelderd moeten worden waarop deskundigen van verschillende disciplines, in het bijzonder van theologen en canonisten, hun bijdrage kunnen leveren aan de werkzaamheden van de synodale vergadering en de processen van een synodale Kerk.

h) Het zal ook noodzakelijk zijn na te denken over de wijze waarop internet en de communicatie via de media inwerken op de synodale processen.

Voorstellen

i) Men dient een evaluatie van de synodale processen op alle niveaus van de Kerk te garanderen.

j) Men dient de vruchten van de eerste zitting van de 16^e Gewone Algemene Vergadering van de bisschoppensynode te evalueren.

OM DE WEG VOORT TE ZETTEN

“Welke vergelijking kunnen we vinden voor het Rijk Gods en in welke gelijkenis zullen we het voorstellen?” (Mar. 4, 30)

Het Woord van de Heer komt vóór ieder woord van de Kerk. De woorden van de leerlingen, ook die van een synode, zijn alleen maar de echo van hetgeen Hijzelf zegt.

Om het Rijk te verkondigen heeft Jezus ervoor gekozen in parabellen te spreken. Hij heeft in de fundamentele ervaringen van het leven van de mens - in de tekenen van de natuur, in de gebaren op het werk, in de feiten van het dagelijks leven - de beelden gevonden om het mysterie van God te openbaren. Zo heeft Hij ons gezegd dat het Rijk ons overstijgt, maar ons niet vreemd is. Of wij zien het in de dingen van de wereld of wij zullen het nooit zien.

In een zaadkorrel die in de aarde valt, heeft Jezus zijn bestemming voorgesteld gezien. Blijkbaar een niets dat bestemd is te vergaan of waarin een dynamiek zit van onstuitbaar, onvoorzienbaar leven, van een leven van Pasen. Een dynamiek die bestemd is om leven te schenken, brood te worden voor velen. Bestemd om eucharistie te worden.

Vandaag de dag is de Kerk in een cultuur van de strijd om de suprematie en de obsessie voor de zichtbaarheid geroepen de woorden van Jezus te herhalen, ze in heel hun kracht te laten herleven.

“Waarmee kunnen wij het Rijk van God of met welke parabel kunnen wij het beschrijven?”. Deze vraag van de Heer verheldert het werk dat ons nu wacht. Het gaat er niet om zich te verliezen op vele fronten door een op efficiëntie en procedures gerichte logica te volgen. Het gaat er veeleer om uit de vele en voorgestelde woorden van deze *Samenvatting* datgene te halen wat wordt gepresenteerd als een zaadje dat klein, maar vol toekomst is, en voor te stellen hoe het aan de aarde toe te vertrouwen die het zal doen rijpen voor het leven van velen.

“Hoe zal dit geschieden”, vroeg Maria in Nazareth zich af (Luc. 1, 34) na het Woord gehoord te hebben. Het antwoord is maar één: in de schaduw van de Geest blijven en zich laten omgeven door zijn macht.

Wanneer wij de blik richten op de tijd die ons van de tweede zitting scheidt, danken wij de Heer voor de tot nu toe afgelegde weg en voor de genaden waarmee Hij ons gezegend heeft. Wij vertrouwen de volgende fase toe aan de voorspraak van de heilige Maagd Maria, teken van zekere hoop en troost op de weg van het trouwe Volk van God, en van de heilige apostelen Simon en Judas, wier feestdag het vandaag is.

Adsumus Sancte Spiritus!

Rome, 28 oktober, Feest van de heilige Simon en Judas, apostelen

KORT INHOUDSOVERZICHT

EEN SYNODALE KERK OP ZENDING

INLEIDING

DEEL I - HET GEZICHT VAN DE SYNODALE KERK

1. De synodaliteit: ervaring en begrip
2. Verzameld en gezonden door de Drie-eenheid
3. Binnentreden in een geloofsgemeenschap: de christelijke initiatie
4. De armen, hoofdrolspelers van de weg van de Kerk
5. Een Kerk van "elke stam en taal en volk en natie"
6. Tradities van de oosterse Kerken en de Latijnse Kerk
7. Op weg naar de eenheid van de christenen

DEEL II - ALLEN LEERLINGEN, ALLEN MISSIONARISSEN

8. De Kerk is zending
9. De vrouwen in het leven en de zending van de Kerk
10. Het Godgewijde leven en de lekgroepen: een charismatisch teken
11. Diakens en priesters in een synodale Kerk
12. De bisschop in de kerkelijke gemeenschap
13. De bisschop van Rome in het bisschoppencollege

DEEL III - BANDEN SMEDEN, GEMEENSCHAPPEN OPBOUWEN

14. Een synodale benadering van de vorming
15. Kerkelijke onderscheiding en open kwesties
16. Voor een Kerk die luistert en begeleidt
17. Missionarissen in een digitale omgeving
18. Organen van deelname
19. De groeperingen van Kerken in de gemeenschap van heel de Kerk
20. Bisschoppensynode en kerkvergadering

OM DE WEG VOORT TE ZETTEN